

نيشانكارين جفاكي د ئاخفتنا خەلکي گوچهرا بهەدينيدا ل دويش موديللا(فيلمور)ى

شىزاد سەبرى عەلى

پشكا زمانى كوردى، كۆلۈز پەروھيا بنيات، زانكىزىا دەزك، هەرئما كوردىستانى - عىراق. (sherzad.ali@uod.ac)
<https://doi.org/10.26436/hjuz.2019.7.4.553> 2019/12/07 2019 پەسندىكن: 2019/10/10 وەرگرتىن:

پۆختە:

نيشانكارين جفاكي جۇرە كە ژ جۇرىن نيشانكاران، كو دېنە د ناۋ پراكماتكى زمانىدا. ئەقەكۆلينە ھولددەت بە حسى نيشانكارين جفاكى ل دەد ئاخفتىكەرىن گوچهرا بهەدينى بىكت، كا چھوا بكاردىھىن. ئەقەكۆلين ب نافونىشانى: (نيشانكارين جفاكى د ئاخفتنا خەلکي گوچهرا بهەدينيدا) ئى، كو تىدا بە حسى نيشانكارين جفاكى ل دويش موديللا(فيلمور)ى هاتىبىي كرن. ئارمانجا سەرەكى ژ ئەقەكۆلينى ئەوه بەھىتە زانىن، كا نيشانكارين جفاكى چنە و چەند بوارن و چھوا دېنە پراكماتكى. ئەقەكۆلينە ژ دوو پشكان پىيىكەھىت، پشكا ئىكى ب نافونىشان: (نيشانكار و نيشانكارين جفاكى) يە، كو تىدا ب شىۋەكى گشتى بە حسى: نيشانكارين جفاكى ژ لايى چەمك و تايىتمەندى و جۇر و پەيوەندىيەن ئەوي ھاتىبىي كرن. پشكا دووئ ب نافونىشان: (دەربىر و بىاۋىن نيشانكارين جفاكى) يە، كو زىدەتىر بۇ دياركىدا دەربىر و بىاۋىن نيشانكارين جفاكى پەنا بۇ موديللا(فيلمور)ى هاتىبىي بىن، كو پەيقىن سەرەكى: نيشانكارين جفاكى، پەيقىن پېزگەتن و مەزنەرنى، ناسناف، پەيقىن خزماتىيى، جەنەفىن كەسى.

5.1. پرسىيارىن قەكۆلينى:

ئەقەكۆلينە ھولددەت بەرسغا ئەقان خالىن ل خوارى بىدەت:
أ- دەرورىھى پەيوەندى ل گەل نيشانكارين جفاكى ھەيە؟
ب- پەھەندىن جفاكى (ھېز و توانا و ئىزىدەست) بۇلەك د دياركىدا نيشانكارين جفاكىدا ھەيە؟
ج- نيشانكارين جفاكى پەيوەندىيەك ب زمانقانىيا جفاكىفە ھەيە؟
د- بىاۋىن نيشانكارين جفاكى چنە؟
ه- ئۇرىم بەست داشت تىكىھى نيشانكارى جفاكى بگوھۇرىت؟

6.1. پشكىن قەكۆلينى:

ئەقەكۆلينە ژ بلى پېشەكى و ئەنجمام ژ دوو پشكان پىكەھىت، پشكا ئىكى ب نافونىشان(نيشانكار و نيشانكارين جفاكى)، كو بە حسى ئەقان سەرەباھاتان دىكت: (چەمكى پراكماتكى)، (نيشانكار وەك بوارەكى پراكماتكى)، (جۇرىن نيشانكاران)، (چەمكى نيشانكارين جفاكى)، (تايىتمەندىيەن نيشانكارين جفاكى)، (نيشانكارين جفاكى و دەرورىھى)، (نيشانكارين جفاكى و زمانقانىيا جفاكى). پشكا دووئ ب نافونىشان: (دەربىر و بىاۋىن نيشانكارين جفاكى)، كو ئەقان سەرەباھاتان ب خۇفە دىگرىت: (دەربىر و

1. پېشەكى

1.1. نافونىشانى قەكۆلينى:

ئەقەكۆلينە ب نافونىشان(نيشانكارين جفاكى د زمانى كوردىدا- شەكۆلينە كا پراكماتكىيە)، كو د ئىرىدا ھەول ھاتىبىي دان، نيشانكارين جفاكى د ئاخفتنا گوچهرا بهەدينيدا بەھىتە نيشاندان، ل گەل نيشاندان ئەوان د سنورى پراكماتكىدا.

2.1. كەرسىتى قەكۆلينى:

كەرسىتى قەكۆلينى بىرىتىيە ژەلبازارتنا نموونەيان ژ ئاخفتنا گوچهرا بەھىنى، ل گەل ئاماڭەپېكىدا ھندهك نموونەيىن كىم ژ زىدەر و پەرتوكان.

3.1. گىنگىبىا قەكۆلينى:

گىنگىبىا ئەقەكۆلينى د ھەندىدایە، كو ل دويش زانىارىيەن مەھىن، د زمانى كوردىدا چ قەكۆلينەن تايىھەت ل سەر نيشانكارين جفاكى نەھاتىبىي ئەقىسىن .

4.1. مودىل و پېبازا قەكۆلينى:

ئەقەكۆلينە بۇ شۇفە كەن و كۆمكىدا نموونە داتاييان ل دويش مودىللا(فيلمور)يىھ .

تیگه هشتنه کا باش ل سه راینه سیماناتیکیي ئه قان نیشانکاران ب شیوه کی گشتی هبیت، هر چنده ئاستی سیماناتیکی ب تفی نه شیت واتایا ئوان دیاربکن، بلكو ب پیکا ئوی دهورویه ری، ئوی د نافه را ئاختنکه ری و گوهداریدا هه، واتایا ئه قان نیشانکاران دیاردیبت (levinson,1983,73) . بـ نمونه:

-ئه ز دی بـ ته ئوی دهه نیاسین.
ئه گار ئه پـ سته يـا ل سه ری که رهسته و پـ یـقـن ئـوـی بـ پـیـکـا دهورویه ری نه هـیـتـه نـیـشـانـکـارـکـنـ، لـ ئـوـی دـهـمـی بـارـگـارـانـ دـکـهـقـیـتـه سـهـرـ سـیـمـانـتـیـکـیـ، ژـیـرـکـوـ سـیـمـانـتـیـکـیـ نـهـشـیـتـ وـاتـایـاـ ئـوـانـ نـیـشـانـکـارـکـانـ دـیـارـبـکـتـ، چـونـکـیـ سـیـمـانـتـیـکـیـ گـرـنـگـیـ بـ دـهـوـرـوـیـهـ رـیـتـهـ نـادـهـتـ، پـیـچـهـ وـانـهـیـ پـراـگـماـتـیـکـیـ، کـوـ ئـهـ گـهـرـ ئـهـ قـیـرـ پـسـتـیـیـ بـیـخـینـهـ دـ نـاـفـ دـهـوـرـوـیـهـ رـیدـاـ، لـ ئـوـیـ دـهـمـیـ بـ رـیـکـاـ دـهـوـرـوـیـهـ رـیـ دـیـ شـیـنـ دـیـارـبـکـنـ کـاـ (ـئـنـ)ـ وـ (ـتـهـ)ـ وـ (ـئـوـیـ)ـ کـیـنـهـ.

2. جـوـرـینـ نـیـشـانـکـارـکـانـ:

نـیـشـانـکـارـ ئـهـ کـهـ رـهـسـتـهـ کـوـ زـمـانـیـ و~ دـهـوـرـوـیـهـ رـیـ پـیـکـهـ گـرـیدـهـنـ، ئـوـزـیـ چـیدـبـیـتـ، نـیـشـانـکـارـکـانـ کـهـسـیـ، دـهـمـیـ، جـهـیـ، دـهـقـیـ بـنـ سـهـرـ زـیدـهـ دـکـهـتـ ئـهـوـزـیـ "نـیـشـانـکـارـکـانـ جـفـاـکـیـ"ـهـ.

1.2. نـیـشـانـکـارـکـانـ کـهـسـیـ Person Deixis

بـ شـیـوـهـ کـیـ گـشـتـیـ نـیـشـانـکـارـکـانـ کـهـسـیـ ئـهـوـ زـیـشـانـکـارـنـ ئـهـوـنـ ئـامـاـزـهـیـ دـدـهـنـ ئـاـخـتـنـکـهـ رـهـکـیـ يـاـنـ گـوهـدارـیـ يـاـنـ ئـامـاـدـهـنـ بـوـوـیـ و~ ئـاشـکـهـ رـاتـرـیـنـ جـوـرـینـ نـیـشـانـکـارـکـانـ کـهـسـیـ ئـهـوـ نـیـشـانـکـارـنـ ئـهـوـنـ بـ پـیـکـاـ جـهـنـاـفـانـ ئـامـاـزـهـیـ دـدـهـنـ هـهـ فـیـشـکـیـنـ ئـاـخـتـنـتـیـ، ئـهـ قـجـاـ تـاـكـ بـیـتـ، کـوـمـ بـیـتـ، تـیـرـ يـاـنـ مـیـ بـیـتـ(ـمـحـمـودـ اـحـمـدـ نـطـهـ)، 2011, 18) . دـ زـمـانـیـ کـورـدـیدـاـ جـهـنـاـفـیـ کـهـسـیـ ئـیـکـیـ (ـئـنـ)ـ ئـاـخـتـنـکـهـ رـهـ و~ جـهـنـاـفـیـ کـهـسـیـ دـوـوـیـ (ـتـقـ)ـ گـوهـدارـهـ و~ جـهـنـاـفـیـ کـهـسـیـ سـیـیـ (ـئـوـ)ـ ئـامـاـدـهـنـ بـوـوـیـ، پـیـدـقـبـیـهـ ئـامـاـزـهـیـ ب~ هـنـدـیـ رـیـ بـدهـدـینـ، ژـیـرـکـوـ نـوـبـهـ گـرـتـنـ د~ زـمـانـیـ دـهـیـ، کـوـ لـ دـوـیـشـ دـهـوـرـوـیـهـ رـیـ ئـاـخـتـنـتـیـ، هـهـ فـیـشـکـیـنـ ئـاـخـتـنـتـیـ ژـ ئـاـخـتـنـکـهـ رـیـ بـوـ گـوهـدارـیـ و~ بـهـ روـفـاـزـیـ دـهـنـیـ قـهـ گـوـهـاستـنـ. بـ نـمـوـنـهـ:

" توـ"ـ کـهـسـیـ دـوـوـیـ دـبـیـتـهـ ئـاـخـتـنـکـهـ رـوـ و~ "ئـهـزـ"ـ کـهـسـیـ ئـیـکـیـ دـبـیـتـهـ گـوهـدارـ (Yule,1996,10). کـهـ وـاتـهـ سـادـهـیـاـ ئـهـ قـانـ جـهـنـاـفـانـ ئـالـوـزـیـاـ بـکـارـهـیـانـاـ خـوـ فـدـشـیـنـ و~ ئـاـخـتـنـکـهـ بـهـرـدـهـوـاـ دـهـتـهـ کـهـسـیـ "تاـبـیـتـیـ"ـ، ئـامـاـزـیـنـ ئـامـاـزـهـیـ)ـ (farrokhpey,1999,323-324)ـ، نـاسـنـاـفـ (ـنـیـزارـ سـلـیـمانـ، 60-2011,59)ـ:

1ـ جـهـنـاـفـ Pronouns. ئـهـوـزـیـ بـ پـقـلـیـ خـوـ دـبـنـهـ دـوـوـ جـوـرـ:

مهـوـدـایـ نـیـشـانـکـارـکـانـ جـفـاـکـیـ، (ـ بـیـاـقـیـنـ نـیـشـانـکـارـکـانـ جـفـاـکـیـ)ـ (ـ نـیـشـانـکـارـکـانـ جـفـاـکـیـ و~ مـهـبـهـستـ).

2. نـیـشـانـکـارـ و~ نـیـشـانـکـارـکـانـ جـفـاـکـیـ

1.2. نـیـشـانـکـارـ و~ هـکـوـ بـوـارـهـکـیـ پـراـگـماـتـیـکـیـ:

پـیـثـاـ Deixis ئـانـکـوـ نـیـشـانـکـارـ ژـ پـیـثـاـ (dey-icksis)ـ گـرـیـکـیـ هـاتـیـیـ، کـوـ ب~ وـاتـایـا~ دـیـارـکـنـ يـاـنـ ئـامـاـزـهـ يـاـنـ بـ پـیـکـاـ زـمـانـیـ دـهـیـتـ. ئـهـ زـارـاـفـهـ پـیـخـمـهـتـ خـزمـهـتـاـ پـهـیـوـهـنـدـیـکـرـنـیـ هـاتـیـیـ د~ نـاـفـ زـمـانـیدـاـ. پـتـرـیـاـ زـمـانـ و~ چـیدـبـیـتـ هـمـیـ زـمـانـ ئـهـ ئـالـاـفـ و~ کـهـ رـهـسـتـهـ هـبـهـنـ، ئـهـوـنـ کـوـ دـهـیـنـهـ نـیـاسـینـ يـاـنـ رـاـدـبـنـ ب~ دـهـسـتـنـیـشـانـکـرـنـاـ تـشـتـ و~ کـهـسـ و~ پـوـیـدـانـ ژـ ئـالـیـیـ پـهـیـوـهـنـدـیـیـ ئـهـوـانـ ب~ ئـاـخـتـنـکـهـ رـیـفـهـ ل~ دـهـم~ و~ جـهـانـ. ئـهـ قـهـیـ ئـاـتـایـاـ هـنـدـیـ دـدـهـتـ، کـوـ دـهـرـبـیـنـیـنـ نـیـشـانـکـارـانـ، کـوـ ب~ جـهـاـنـ ئـهـنـگـانـ نـاهـیـتـهـ شـرـوـقـهـ کـرـنـ، ئـهـ گـهـرـ بـ پـیـکـاـ دـهـوـرـوـیـهـ رـیـ ئـهـبـیـتـ، ئـهـ فـجـاـ ژـیـدـهـرـیـ ئـهـ قـانـ دـهـرـبـیـنـانـ ب~ شـیـوـهـکـیـ تـهـاوـ پـشـتـبـهـسـتـنـ ب~ بـارـوـدـؤـخـیـنـ تـایـبـیـتـ ب~ گـوـتـیـفـهـ دـکـنـ(Al-

Sulaimaan,2010,334).

ئـهـ پـیـثـ و~ دـهـسـتـواـزـهـ د~ هـر~ زـمـانـکـیدـا~ د~ هـبـوـوـنا~ خـوـدا~ پـابـنـدـیـ دـهـوـرـوـیـهـ رـیـ ئـاـخـتـنـتـنـ، کـوـاتـهـ ئـهـ قـهـ جـهـیـ تـیـگـهـ هـشـتـنـ ئـابـنـ، ئـهـ گـهـرـ دـهـوـرـوـیـهـ رـهـبـیـتـ، ئـهـ لـایـنـیـ پـراـگـماـتـیـکـیـ دـبـیـزـنـیـ (ـ نـیـشـانـکـارـ Deixisـ)، بـ پـیـکـاـ ئـهـ قـهـ دـیـارـدـیـ پـهـیـوـهـنـدـیـ د~ نـاـفـهـرـا~ زـمـانـ و~ دـهـوـرـوـیـهـرـیدـا~ د~ ئـاـفـاهـیـیـنـ زـمـانـ ب~ خـوـدا~ پـهـنـگـهـدـدـهـتـ. ب~ دـیـتـنـاـ (ـلـیـقـسـنـ)ـیـ نـیـشـانـکـارـ ئـیـکـ ژـ بـاـبـهـتـنـ گـلـهـکـ گـرـنـگـهـ د~ بـوـارـیـ پـراـگـماـتـیـکـیدـا~ ژـیـوـ دـیـارـکـنـا~ تـیـکـلـیـا~ د~ نـاـفـهـرـا~ زـمـانـ و~ دـهـوـرـوـیـهـرـیدـا~ ئـانـکـوـ زـمـانـیـ و~ دـهـوـرـوـیـهـرـیـ پـیـکـهـ گـرـیدـدـهـتـ و~ ئـهـوـ ئـامـاـزـهـیـ ب~ هـنـدـیـ دـدـهـتـ، کـوـ نـیـشـانـکـارـ ب~ شـیـوـهـکـیـ سـرـهـکـیـ تـایـبـیـتـنـ ب~ پـیـکـنـ کـوـ زـمـانـیـ دـکـهـتـ کـوـد~ يـاـسـیـاـیـانـ دـدـانـیـتـ، کـوـ سـیـمـاـیـ دـهـوـرـوـیـهـ گـوـتـنـیـ يـاـنـ گـوـتـارـیـ چـارـجـقـهـدـکـهـتـ، ژـبـرـ هـنـدـیـ نـیـشـانـکـارـ گـرـنـدـیـانـهـ ب~ پـیـکـنـ گـرـیدـایـ ب~ رـاـفـهـکـرـنـا~ گـوـتـنـیـ، کـوـ پـشـتـبـهـسـتـنـ ب~ شـرـوـقـهـ کـرـنـا~ دـهـوـرـوـیـهـ گـوـتـنـیـ دـکـهـتـ (levinson,1983,54). (ـ پـرـاتـیـوـیـ)ـ د~ پـیـنـاسـکـرـنـا~ نـیـشـانـکـارـیدـا~ دـبـیـزـیـتـ: نـیـشـکـارـ ئـهـوـ کـهـ رـهـسـتـهـنـ کـوـ بـوـ دـهـسـتـنـیـشـانـکـرـنـا~ کـهـسـانـ و~ تـشـتـانـ و~ پـوـیـدـانـ و~ پـرـقـسـیـسـانـ يـاـنـ بـوـ هـر~ چـالـاـکـیـیـکـیـ دـهـیـنـهـ بـکـارـهـیـانـ، کـو~ د~ مـهـو~د~ د~ د~ه~م~ و~ جـهـیدـا~ هـاتـبـنـهـ گـوـتـنـ يـاـنـ ئـامـاـزـهـ پـیـتـبـیـتـهـ کـرـنـ (Pratiwi,2018,40). ئـهـ قـجـاـ نـیـشـانـکـارـ ژـ تـیـگـهـهـکـیـ زـمـانـیـ پـیـکـهـاتـیـیـ، کـو~ هـمـی~ رـهـگـزـنـ زـمـانـی~ کـوـمـدـکـهـتـ ئـهـوـنـ رـاـسـتـهـ و~ خـوـ فـدـگـرـنـهـ سـرـ دـهـوـرـوـیـهـ، نـیـشـانـکـارـ د~ نـاـفـ د~ هـر~ و~ات~ای~هـک~ی~ ۋـالـانـهـ، هـرـچـهـنـدـ ئـامـاـزـهـیـ دـدـهـنـهـ ژـیدـهـرـیـ، بـهـلىـ ژـیدـهـرـ بـیـ جـنـگـیـرـ نـیـنـهـ و~ و~ات~ای~هـک~ی~ دـیـارـنـاـکـهـتـ، ب~ تـنـ ئـهـ گـهـرـ د~ دـهـوـرـوـیـهـرـیدـا~ نـهـبـیـتـ. پـیـدـقـبـیـهـ ئـامـاـزـهـیـ بـدـهـنـهـ هـنـدـیـ، کـو~ نـیـشـانـکـارـ بـوارـهـکـیـ هـهـقـشـکـهـ د~ نـاـفـهـرـا~ زـانـسـتـی~ سـیـمـانـتـیـکـیـ و~ زـانـسـتـی~ پـراـگـماـتـیـکـیدـا~ (ـ بـادـیـسـ لـهـیـوـمـلـ، 2014ـ)ـ 33ـ – 34ـ. کـو~اتـهـ پـیـدـقـبـیـهـ

د ئەقى پسته ياسەريدا، هەتا كۆپييە زانين، كا (ئازاد و نەوزاد) كىنە، دېقىت دەوروبەر د تاقبەرا ھەۋېشىكىن ئاخقىتىدا بەرچاڭ بەتىھە وەرگىتن، چونكى بىنگومان گەلەك (كۈپ) ھەنە، كۆن ئەوان (ئازاد) يان (نەوزاد) ن.

3-ئامازىن ئاماژەيى (ھەۋالناڭ و جەنەفىن ئاماژەيى) Demons tardive Adjectives and Pronoun) ھەۋالناڭ و جەنەفىن ئەۋىن ئاماژەيى دەكەن ھەۋېشىكىن ئاخقىتى. ئەۋىزى دېنە دوو جۆر:

أ - ئامازىن نىزىكى ئاخقىتكەرى Proximal terms
ئەۋەن و ھەۋالناش ئەۋىن ئاماژەيى دەدەنە كەسەكى نىزىكى ئاخقىتكەرى (أمجد الرکابى 2018، 50). وەكۇ: (ئەقى، ئەقى، ھەۋان، ئەقى...، ئەقى، ھەۋان، ...ان، ...ەند). بۇ نموونە:

-ئەقى مروقى گەلەك چاڭى كىرىنە.

د ئەقى پستەيىدا، ئامازىن ئاماژەيى (ئەقى) ئاماژە ب كەسەكى كىرىيە، كۆن ئاماژەيى ئاخقىتكەرىيە و ئەس ب پېڭا دەوروبەر دى دىارييەت كا كىيە.

ب - ئامازىن دویرى ئاخقىتكەرى Distal terms
ئەۋەن و ھەۋالناش، ئەۋىن ئاماژەيى دەدەنە كەسەكى دویرى ئاخقىتكەرى. وەكۇ: (ئەۋىنه، ئەواھە، ئەۋىنە،...ەند). بۇ نموونە:

-ئەواھە قوتايىبا منە.

-ئەۋىنە كۆپى منە.

-ئەۋىنە ھەۋاللىن منە.

د ئەقان پستەيىن ل سەريدا ئەق جەنەفىن ئاماژەيى، ئاماژەدا يە هەندەك كەسىن دویرى ئاخقىتكەرى و ب پېڭا دەوروبەر دىارييەت كا (ئەواھە، ئەۋىنە، ئەۋىنە). كىنە.

2.2.2. نىشانكارىن دەمى Time Deixis

نىشانكارىن دەمى ئەو پەيغەن ئەۋىن ئاماژەيى دەدەنە دەمەكى و دەوروبەر ئەوى دەمى دىاريىكتە. ھەروەسا دەمى گوتىنى دېتىھە سەنتەرى ئاماژەكىرنا دەمى (deictic center) د ئاخقىتىدا، ئەگەر دەمى گوتىنى يان سەنتەرى ئاماژەكىرنا دەمى ل دەق گوھدارى بى دىار نەبىت، ئەو نىشانكارىن دەمى ل دەق گوھدارى بى پوھن و ئاشكەرا نايت (Verchuerne, 1999, 18). بۇ نموونە:

-پشتى حەفتىيە كا دى،

د ئەقى نموونە ياسەريدا، ۋىتەرئى ئەۋى دەتىھە گوھپەر، ئەگەر ئەق ئاخقىتە نوکە يان بەرى حەفتىيە كى يان سالكى ھاتبىت گوتىن، ئەقەزى ب پېڭا دەوروبەر دىارييەت كا كەنگى ھاتبىت گوتىن. پېتىفييە ئاماژەيى ب ھەندى بەتىن، كۆن دەندەك نىشانكار ھەنە، ئاماژەيى دەدەنە دەمەكى نىزىكى ئاخقىتى (أمجد الرکابى، 2018، 54). وەكۇ (نوکە، نەھە) كۆن ئاماژە دەدەتە دەمى ئاخقىتكەر دىاخقىتى

يان دەمى گوھدار گوھ لېدىتىت. بۇ نموونە:

أ - جەنەفىن سەربخۇ: جەنەفىن كەسى دېنە بەشكەن ئەنەن ئەنەن كەسى، ئەۋىن ئاماژەيى دەكەن ئاخقىتكەرى و گوھدارى و ئامادەنەبوو، ئەق نىشانكارە ل دويىش دەوروبەر ھەر جارەكى ئاماژەيى دەكەن كەسەكى، تىشتەكى (Levinson, 1983, 71).

كۆز: (ئەز، تۆ، ئەو، من، ھەۋە، ئېمە، ...ەند) پېتكەھىن. بۇ نموونە:

-من دەست ب قۇناغە كا نوى كر.

(من) ئاماژەيە بۇ كەسەكى، ئەقچا ئەق كەسە ل دويىش دەوروبەر دەتىھە گوھپەر، ئەگەر (دىلىن)، ئەقى پستەيى بىزىت (من) دى بىتە (دىلىن)، بەلى ئەگەر (دىلىن) ئەقى پستەيى بىزىت، ل ئەۋى دەمى (من) دى بىتە (دىلىن)

-من تۆ دېتى.

د ئەقى پستەيى ل سەريدا، ھەردووك جەنەفىن (من ، تۆ) ل دويىش دەوروبەر دەتىھە دىاركىن، كا كىنە.

ز ئەقان پستەيىن سەريدا دىارييەت كول ل دەمى كەس دەتىھە گوھپەر، تەورى ئاماژەكىنى بلەز چەپشىدارە كى بۇ ئىيىكى دى دېتىھە (Levinson, 1983, 68) ئاماژەيى بەدەنە ئېك كەسى. بۇ نموونە:

-مامۇستا دېبىزىت: تۆ وانى بخوينە.

-قوتابى دېبىزىت: ئەز؟

وەكۇ د ئەقان نموونىن بورىيدا دىارييەت، ئەگەر مامۇستا د ناف كۆمەكا قوتاپىياندا بىزىتە قوتاپىيە كى وانى بخوينە، ل ئەۋى دەمى قوتاپى دېبىزىت، ئەز؟ ئانكۇ ب چەختىرنى كا ئەرئ مامۇستاي مەبەست پى ئەوه يان قوتاپىيە كى دىيە، ل ئەۋى دەمى ھەردوو ھەنەف (ئەن) و (تۆ) ئاماژەيى دەدەنە قوتاپى.

ب - جەنەفىن لەكى: ئەۋىزى بىتىنە ئەز (م، يىن، ن، ئى، يىن، ات، ...ەند). بۇ نموونە:

-ئەز چېكەم؟

-ئەقە ئەز هاتم.

د ئەقان ھەر دوو پستىن بورىيدا ھەر دوو نىشانكارەن (م) بۇ جەنەفى (ئەن) دىزقىن، ئانكۇ بۇ كەسى ئېكى تاك دىزقىن، كۆ چىدىتىت ھەر كەسەك بىت (ئازاد، شىرىن، ...ەند) يان ئەز ب خۆ بە.

2-نافى كەسى pro pernames

نافى كەسى ئەوه، ئەۋى كەسەك پى دەتىھە نىاسىن. وەكۇ: (دىدار، پۇناھى، بلند، ...ەند)، بەلى پېتىفييە ئەق كەسە ل دەق ھەۋېشىكىن ئاخقىتى دىارىن، كا كىنە (Farokhpey, 1999, 323). ز بەركو دىاركىيەن دەشيانا مروقىدا نىنە بى دەوروبەر ئەوان بىناسىت، كەواتە ل دويىش دەوروبەر و پېتىانىنەن ھەۋېشىك د نافبەرا ئاخقىتكەر ئەن زمانىدا، نافىن كەسى دەتىھە دىاركىن كا كىنە. وەكۇ: ئازادى و نەوزادى شەھىيانا خۆ پېتكەھىر.

ب دهرقه‌ی دهقی ددهت، ئو نیشانکاره برتیبه ژ (هفالکاری دهمنی، جهی، ئامارین ئاماژه‌بی) (Levinson, 1983, 85). بـ

نمونه:

ـبـری چـندـهـکـیـ ئـازـادـ چـوـوـ.

د ئـقـیـ پـسـتـیـاـ بـورـیدـاـ (بـرـیـ چـندـهـکـیـ) هـفـالـکـارـیـ دـهـمـیـ، ئـاماـژـهـ

بـ دـهـرـقـهـیـ دـهـقـیـ دـدـهـتـ.

.

ـئـقـیـ گـولـیـ ئـافـبـدـهـ.

نـیـشـانـکـارـیـ دـهـقـیـ، دـئـقـیـ پـسـتـیـاـ بـورـیدـاـ ئـاماـژـهـبـیـ (ئـقـیـ ... ئـقـیـ)، ئـوـرـیـ دـگـرـیـاـ (ئـقـیـ گـولـیـ) دـایـهـ، ئـقـیـ نـیـشـانـکـارـهـ ئـاماـژـهـ بـ دـهـرـقـهـیـ دـهـقـیـ دـایـهـ، كـوـ ئـاخـفـتـنـکـرـ وـ گـوـهـارـ دـزـانـیـتـ کـاـ چـ جـوـرـیـ گـولـیـ.

ـبـرـسـفـاـ ئـقـانـ پـرـسـيـارـايـنـ لـ خـوارـيـ بـدـهـ.

نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ دـئـقـیـ پـسـتـیـاـ بـورـیدـاـ هـفـالـکـارـیـ جـهـیـ، ئـوـرـیـ (لـ خـوارـیـ) يـهـ، كـوـ ئـاماـژـهـ بـ پـشتـیـ خـوـ دـكـهـتـ. نـمـوـنـهـ بـ نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ (بـرـیـ هـنـگـیـ، پـارـچـاـ دـ دـوـیـشـاـ، دـ چـندـهـ ھـفـتـیـبـیـکـیـنـ بـهـیـنـدـاـ، دـ بـشـیـ بـهـیـتـاـ، پـیـشـتـرـ، پـاشـتـرـ، يـاـپـشـتـیـ ئـوـیـ، ... هـتـ).

نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ، گـهـلـکـ بـ سـانـاهـیـ لـ گـالـ ھـارـدـیـهـکـاـ دـبـیـاـ زـمانـیـ دـھـیـنـهـ تـیـکـلـکـنـ، ئـوـرـیـ (پـیـشـتـرـ anaphora وـ پـاشـتـرـ cataphora) وـ (cataphor and anaphor) وـ دـنـ وـ پـیـدـیـبـیـ جـودـاـهـیـ دـ نـاـفـبـهـراـ (Stapleton, 7-). بـ نـمـوـنـهـ:

ـدـلـفـینـ هـفـالـاـ منـهـ، بـهـلـیـ ئـوـ ڪـچـهـ کـاـ تـورـهـیـ.

ـدـئـقـیـ نـمـوـنـهـ بـاـ بـورـیدـاـ، (لـفـینـ، ئـوـ) ژـیدـهـرـیـ ئـوـانـ ئـیـکـ، ئـانـکـوـ پـهـیـوـهـنـدـیـ دـ نـاـفـبـهـراـ نـاـڻـ وـ جـهـنـاـفـیدـاـیـ.

ـئـقـیـ دـیـرـیـنـ هـڙـازـانـیـ پـارـچـهـ کـهـ ڙـ هـڙـاناـ خـانـیـ.

دـ ئـقـیـ نـمـوـنـهـ بـاـ بـورـیدـاـ (ئـقـیـ دـیـرـهـ) ڙـ نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ دـھـیـنـهـ هـڙـماـرـتـنـ، كـوـ ئـاماـژـهـبـیـ دـکـهـتـهـ ژـیدـهـرـکـیـ جـودـاـ ڙـئـوـ ژـیدـهـرـیـ ئـاماـډـهـ. دـ شـیـانـدـاـیـ بـیـزـینـ کـوـ نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ ئـوـ نـیـشـانـکـارـنـ بـیـنـ کـوـ پـارـچـهـیـنـ گـوـتـنـکـیـ يـاـنـ دـهـقـهـکـیـ يـاـنـ تـیـکـسـتـهـکـیـ پـیـکـھـ گـرـیدـهـتـ. ٿـقـجاـ ئـهـگـارـ پـارـچـهـ دـهـقـهـکـیـ لـ گـالـ چـندـهـ ھـفـتـیـبـیـ، دـیـ بـیـزـینـ (هـرـوـهـساـ)، يـاـنـ شـرـوـقـهـکـرـنـهـکـیـ بـدـهـینـهـ ئـاخـفـتـنـهـکـیـ، دـیـ بـیـزـینـ (کـهـوـاتـهـ)، ... هـتـ.

5.2.2. نـیـشـانـکـارـینـ جـفاـکـیـ Social deixis

نـیـشـانـکـارـینـ جـفاـکـیـ هـنـدـهـکـ دـهـرـپـیـنـنـ زـمانـیـهـ، كـوـ ئـاماـژـهـبـیـ دـکـهـتـهـ ئـوـیـ پـهـیـوـهـنـدـیـاـ کـمـهـلـاـیـتـیـ ئـوـاـ دـ نـاـفـبـهـراـ ئـاخـفـتـنـکـهـرـیـ وـ گـوـهـارـیـ هـهـیـ، کـاـ ئـهـرـیـ ئـوـ چـ جـوـرـیـ پـهـیـوـهـنـدـیـبـیـهـ، کـاـ پـهـیـوـهـنـدـیـبـیـهـ کـاـ (خـزـمـاـیـتـیـبـیـ، فـرمـیـبـیـ، هـفـالـکـارـیـبـیـ، ... هـتـ)

ـنهـقـ ئـهـزـ هـاـتـ.

دـ ئـقـیـ رـسـتـهـ بـاـ بـورـیدـاـ (نهـقـ) ئـاماـژـهـبـیـ دـدـهـتـ دـهـمـهـکـیـ نـیـزـیـکـیـ دـهـمـیـ ئـاخـفـتـنـیـ، بـ هـهـمـانـ شـیـوـهـ هـنـدـهـکـ نـیـشـانـکـارـهـ هـهـنـهـ ئـاماـژـهـبـیـ دـدـهـنـهـ دـهـمـهـکـیـ دـوـیـرـ ڙـ دـهـمـیـ ئـاخـفـتـنـیـ، کـوـ دـبـیـتـ ئـوـ دـهـمـهـکـیـ بـورـیـ بـیـتـ یـاـنـ ئـیـ دـهـمـهـکـیـ دـاهـاتـیـ بـیـتـ ئـقـیـ چـندـهـ لـ گـهـلـ ئـاخـفـتـنـیـ دـیـارـدـبـیـتـ (امـجـ الرـکـابـیـ، 2018، 54). وـکـوـ (شـقـیـدـیـ، سـوـبـهـهـیـ، پـارـ، سـالـاـ بـهـیـتـ، ئـقـشـقـهـ، بـهـرـیـ ھـفتـیـبـیـکـیـ ... هـتـ). بـ نـمـوـنـهـ:

ـلـ سـالـاـ 2012: لـ ئـهـوـیـ دـهـمـیـ ئـزـ قـوـتـابـیـ بـوـومـ.

ـدـاخـواـزـ نـامـهـ بـ شـیـفـ خـوارـنـیـ: باـشـهـ دـیـ تـهـ لـ ئـهـوـیـ دـهـمـیـ بـیـنـ. دـ ئـقـانـ هـرـ دـوـوـ پـسـتـهـ بـیـنـ بـورـیدـاـ نـیـشـانـکـارـیـ دـهـمـیـ (لـ ئـهـوـیـ دـهـمـیـ) ئـاماـژـهـ دـایـهـ دـهـمـهـکـیـ دـوـیـرـ ڙـ دـهـمـیـ ئـاخـفـتـنـیـ، بـهـلـیـ دـ پـسـتـهـ بـاـ ئـیـکـنـدـاـ ئـاماـژـهـ دـایـهـ دـهـمـهـکـیـ بـورـیـ وـ دـرـپـتـیـاـ دـوـوـیـتـاـ ئـاماـژـهـ دـایـهـ دـهـمـهـکـیـ دـاهـاتـیـ.

3.2.2. نـیـشـانـکـارـینـ جـهـیـ Place Deixis

نـیـشـانـکـارـینـ جـهـیـ هـرـ وـکـوـ نـیـشـانـکـارـینـ دـهـمـیـ کـارـدـکـنـ وـ هـلـگـرـیـ جـ وـاتـیـبـنـ دـیـارـکـرـیـ نـابـنـ، ئـگـهـرـ دـهـوـرـوـبـهـرـ نـهـهـیـتـهـ دـهـسـتـنـیـشـانـکـنـ (جوـادـ خـتـامـ، 2016، 81). تـیـگـهـیـ (دـوـیـرـاتـیـ) تـیـگـهـهـکـیـ گـرـنـگـهـ بـ دـهـسـتـنـیـشـانـکـرـنـاـ نـیـشـانـکـارـینـ جـهـیـ، ڇـیـوـ دـهـسـتـنـیـشـانـکـارـنـاـ جـهـیـ پـتـرـیـاـ زـمانـانـ هـفـالـکـارـینـ نـیـشـانـهـبـیـ (لـ ڦـیـرـیـ ، لـ وـیـرـیـ) بـ ئـاماـژـهـکـنـ بـ جـهـهـکـیـ دـوـیـرـ ڙـ ئـاخـفـتـنـکـرـیـ یـاـنـ جـهـهـکـیـ نـیـزـیـکـیـ ئـاخـفـتـنـکـرـیـ بـکـارـدـهـیـنـ (امـجـ الرـکـابـیـ، 2018، 52). هـرـوـهـسـاـ هـنـدـهـکـ دـهـقـیـ دـهـقـیـ دـیـ ئـیـ هـهـنـهـ، کـوـ ئـاماـژـهـیـاـ جـهـیـ تـیـدـنـاـ هـیـ. وـکـوـ (سـرـ، بنـ، بـهـرـهـ، پـهـخـ... هـتـ) (بـادـیـسـ لـهـوـیـلـ، 2014، 35). بـهـلـیـ پـاـفـکـرـنـ وـ شـرـوـقـهـکـرـنـاـ ئـقـانـ نـیـشـانـکـارـانـ دـمـیـنـیـتـهـ لـ سـهـرـ نـیـاسـینـاـ گـوـهـدارـیـ بـ ئـهـوـیـ جـهـیـ ئـاخـفـتـنـکـهـرـ باـسـدـکـتـ (محمدـ حـسـنـ عـبـدـالـعـزـىـزـ، 2009، 374). بـ نـمـوـنـهـ:

ـھـمـیـ هـفـالـلـیـ مـهـ لـ ڦـیـرـیـ ئـاماـډـبـوـونـ.

دـ ئـقـیـ رـسـتـهـ بـاـ بـورـیدـاـ نـیـشـانـکـارـیـ جـهـیـ (لـ ڦـیـرـیـ) دـبـیـتـهـ چـندـ جـهـهـکـ، دـبـیـتـ ئـاماـژـهـبـیـ بـدـهـتـهـ (خـوارـنـگـهـکـیـ)، قـوـتـابـخـانـیـ... هـتـ)، کـوـ ئـقـیـ جـهـهـ لـ دـوـیـثـ دـهـوـرـوـبـرـ دـھـیـتـهـ دـیـارـکـنـ، کـاـ ئـهـرـیـ مـهـرـهـ ماـ ئـاخـفـتـنـکـهـرـ ڙـ (لـ ڦـیـرـیـ) کـیـفـیـهـ؟

4.2.2. نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ:

نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ دـبـنـهـ ژـیدـهـرـکـ بـ گـوـتـنـهـ کـاـ بـهـرـهـ پـاـشـ، يـاـنـ بـهـرـهـ پـیـشـ بـ گـوـتـنـیـ دـیـ (Levinson, 1983, 62). هـرـوـهـسـاـ ژـیـکـهـکـرـنـاـ ژـیدـهـرـیـبـیـ بـ ٻـشـیـنـ گـوـتـارـهـ کـاـ نـهـژـیـکـهـکـرـیـ، يـاـکـوـ گـوـتـنـ دـکـهـفـهـ تـیـداـ، بـ وـاتـیـهـکـاـ دـیـ نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ بـ گـوـهـمـیـ دـهـرـپـیـنـ وـ دـهـسـتـهـواـڙـهـیـانـ دـزـقـرـیـتـ، ئـهـوـیـنـ بـهـرـیـ خـواـنـدـهـقـانـیـ يـاـنـ گـوـهـدارـیـ Andreeaـ دـدـهـتـیـ، ئـوـرـیـ بـ ٻـیـکـاـ ئـاخـفـتـنـ يـاـنـ تـیـکـسـتـهـ کـاـ نـشـیـسـیـ (stapletonـ)، هـنـدـهـکـ جـارـانـ نـیـشـانـکـارـینـ دـهـقـیـ دـ نـاـڻـ گـوـتـنـیـداـ ئـاماـژـهـ

هندييە داكو په يوهندىيە كۆمه‌لايەتى د ناقبەرا گوهدار و ئاخقىتكەريدا دياربىكتە.

(ليفسن) نيشانكارىن جقاكى گىرىدายนە ب رۇكارىن پسته‌يېقە، كۆ ب پىكا رويدانىن دياركى ب حالاتىن جقاكىقە دهيتە دەستنىشانكىن، ئەۋىن كىرده بىن ئاخقىتكەن تىدا ب دەستقەدەھىن. هەروهسا ئەۋ دەربىپىنه گىرىدายนە ب رۇكارىن پىتكەاتا زمانىقە ئەۋىن ب كۆدكىنا كىانىن جقاكى يىن پېشكداران يان په يوهندىيە جقاكىقا د ناقبەرا لايەتىن ئاخقىتكەدا راپدېت. هەر چەندە گەلەك رۇكار بۇ بكارهينان زمانى هەنە، كۆ پاشتبەستىنى ل سەر ئەقان په يوهندىيەن دەكەن، بەلى ئەۋىن ب جەنھانىن پېزگىتن و ناسنائان دەتىنە ناقكىن (Levinson, 1983, 89).

(مانىنگ) بۇ هندى دېچىت، كۆ نيشانكارىن جقاكى دياردەيەكە و ژ چەند كۈزىيەن جياوازقە دهيتە تەماشەكىن، ئەۋىزى ژ لايى جۆرييە (كوالىتېتىقە). هەروهسا ئەۋ بۇ هندى دېچىت، كۆ نيشانكارىن جقاكى ل دويىش دەوروبەرى جقاكى، رەوشەنبىرى دهيتە شۇرقەكىن (Manning, 2001, 55). (جاڭزۇلت) دېپىزىت: نيشانكارىن جقاكى گىرىدายนە ب په يوهندىيەن جقاكى د ناقبەرا (ھەۋپىشكىن ئاخقىتكەن) و (حالاتى ئەوان يىي جقاكى) و (په يوهندىيە بابەتى ئاخقىتكەن) دا ئەۋ په يوهندىيە په يوهندىي ب نيشانكارىن جقاكىقە هەي، برىتىيە ژ په يوهندىيەن د ناقبەرا ئاخقىتكەر و گوهدارى و ھەۋپىشكىن دېيىن ئاخقىتكەدا. هەروهسا ئاخقىتكەرى و ئۇ تو شىتى ل سەر دئاخقىت، ئەقجا ئەو بابەتىن پېزمانى يىن بۇ نيشانكارىن جقاكى بكاردەتىن، برىتىيە ژ (جەنھانىن پېزگىتن و ناسنائاو پەيقيەن خزماتى و تەشريفاتان Jaszczolt, 2002, 97). ژ ئەقان پېنداسەيان دياردېت، كۆ نيشانكارىن جقاكى ئەو كەرسەتە و دەربىپىن، كۆ رادىن ب دياركىنا په يوهندىيەن جقاكى د ناقبەرا ھەۋپىشكىن ئاخقىتكەدا و ب ئاشكەرایي يان ب ئاشكەرایي ئامازەيى دەدەنە خزماتى و بېل و پەلەيا جقاكىيا بەشدارىن ئاخقىتكەن.

4. جۆرىيەن نيشانكارىن جقاكى:

(ليفسن) ئامازەيى ب دوو جۆرىيەن نيشانكارىن جقاكى دەدەت، كۆ دشيانادايە د ناقبە زمانىدا ب دەستقە بهىن. ئەۋىزى ئەقىن ل خوارىتە: أ-نيشانكارىن جقاكىيەن په يوهندىدار (relational): دەربىپىن ئۇنى ئۆزى ئامازەيى ب هەندەك سىمایىن جقاكى دەدەن و ب قەگوھاستنا زانىارىيەن په يوهندىدار راپدېت و ئەۋەزى چىدبېت د ناقبەرا:

1-ئاخقىتكەر و ژىددەريدا بىت. (وەكى: مەزنكىندا ژىددەرى)

2-ئاخقىتكەر و گوهداريدا بىت. (وەكى: مەزنكىندا گوهدارى)

Verschueren, J, 1999, 20). نيشانكارىن جقاكى د چەند شىپوازە كاندا دەردەكەن. وەكى:

أ - جەنەف: جەنەف دېنە نيشانكارىن جقاكى، ب تايىيەتى ل دەمى بۇ تاكى (كەسى ئىكى) جەنەف (كۆم) دەيتە بكارهينان. هەر وەكى بكارهينان جەنەف كۆم (VOUS) د زمانى فەرسىدا بۇ تاكى و هەمان تشت جەنەف كۆم (Sie) د زمانى ئەلمانىدا و د زمانى عەرەبىدا (أنت) (Al Aubali, 2015, 122) (ھوين) ل جەنەف دەيتە بكارهينان. ئەۋەن دەيتە كىن، ئەۋىزى ژېرى پېزگىتنى يان ئى داكو ئاخقىتكەن د چارچۇقەكى فەرمىدا بىت. بۇ نموونە:

تۇ: هوين ب كىريارىن خۆ سەر بلندن.

د ئەۋىزى نموونە يال بورىدا جەنەف كەسى دۇويى كۆم (هوين) ل جەنەف جەنەف كەسى دۇويى تاك (تۇ) هاتىيە بكارهينان، دېبىت بۇ پېزگىتنى گوهدارى يان ژېرى پلە و پاپا يى كۆمه‌لايەتى يان ئاخقىتكەرى بىت، يان داكو ئاخقىتكەن د چارچۇقەكى فەرمىدا بىت.

ب- ناسنائا: ناسنائا دېنە نيشانكارىن جقاكى، هەر وەكى جەنھانىن ژېرى پېزگىتنى يان ئى داكو ئاخقىتكەن د چارچۇقەكى فەرمىدا بىت، يان بۇ دياركىنا تەمنى يان پلەوپاپا يان ئاخقىتكەرى، ... هەت دەيتە بكارهينان (Levinson, 2011, 207). وەكى:

دكىتور دلىر مەرفۇقەكى زىرىدەكە.

د ئەۋىزى نموونە يال سەریدا ناسنائى (دكىتور) ژېرى (دلېرى) هاتىيە بكارهينان، كۆ ئامازەيى دەدەتە پلە و پاپا يى ئەۋى يان جقاكى و پېزگىتنە بۇ ئەۋى.

3.2. چەمكى نيشانكارىن جقاكى:

پەيغا نيشانكار (Deixis) وەكى بەرى نە ئامازە پېتاهىيە دان، كۆ پەيغا كا يۇنانىيە، ب واتايا ئامازەكىن هاتىيە بكارهينان، بەلى زارافى نيشانكارىن جقاكى (Social Deixis) بۇ ئېكەم جار ژ لايى زمانقانى ئەمرىكى (تشارلز فيلمۇر charles fillmore 1971) يەتىيە بكارهينان، كۆ ل سالا (1971) چەندىن وانە ل دۆر (نيشانكاران) ل زانكىيا (ساتاتكۈن) ل (كالېقۇرنىا) پېشكىشىكىن، ئېك ژ ئەوان بابەتان ئى (نيشانكارىن جقاكى) بۇۋىنە، كۆ ل ئەۋى دەمى هەزەكى نۇى بۇۋى، كۆ د ناھ زانستىن زمانىدا هاتىيە باسکىن، ھەر چەندە ئەۋ بابەتە وەكى پەرتۈوك ژلايى (فيلمۇر) يېھ نەهاتىيە نېقىسىن، بەلى ل سالا (1975) وانەيىن ئەۋى هاتىيە كۆمكىن و وەكى پەرتۈوك هاتىيە بەلەتكەن ب ئاقى (چەند وانەيەك ل دۆر نيشانكاران Fillmore, 1971, 114-115) . بكارهينان ئەقان نيشانكاران بكارهينان دشيانادايە بېزىن بكارهينانا ئەقان نيشانكاران ب مەرەما

زمانى كوريدا ل گۆفەرا بهدىنى دەرىپىنا (ئەز خودام) بۇ پىزگىرنى
بكاردەھىنىت و پەگىزى نىز دەرىپىنا(ئەز خودام) بكارناتەھىنىت، بەلكو
ل جەئى ئەوي بۇ پىزگىرنى دەرىپىنا(ئەز خولام) بكاردەھىنىت.

5.2. مودىلا (فيمۇر)ى بۇ نيشانكارىن جقاڭى:

ب دىتنا (فيمۇر)ى نيشانكارىن جقاڭى، ئەقان دياردەيىن زمانىيىن ل
خوارى ب خۇقە دىگرىت :

1- نيشانكارىن جقاڭى ئامازىن بۇ نىاسىنما كسان. وەكى جەنافىن
كەسى.

2- نيشانكارىن جقاڭى ئاستىن ئاخقىنى ژىكجوداکەت. وەكى ئاخقىنى
فەرمى و ئاخقىنى دەرىپىن . وەكى بكارهينانا پەيف و دەرىپىننىن
پىزگىرنى و مەزنكىنى بۇ شىۋاھى فەرمى هەت. ئانكى نيشانكارىن
جقاڭى جوداھىيى دەخقىنلىدا ب جۈرۈن جياوازى دەكت، ئەۋىن
پشتېستىنى دەكتە سەرتايىھەندىيەن ھەپشىكىن ئاخقىنى د
ياساپىن ئاخقىنىدا.

3- نيشانكارىن جقاڭى پىككە كۆ زاراھىن جياواز تىدا دەتىنە
بكارهينان. وەكى: (ناسنالا، ئەدرىس، پەيقىن خزمىيەتى، پىشە...
ھەتىد) ڈ لايى شىۋەھىي بكارهينانىقە ل دويىش ئەوان پەيوهندىيەن د
ناقېرە ئاخقىنکەرى و گوھدارى و جەماوھەریدا و ئەو كەسى ئامازە
پى ھاتىيە دان، كۆ ئەۋە ب كارىن جقاڭى دەتىنە ھەتمارتىن ، وەك
شىكەن، سلافكەن، و دەرىپىن ڈ سۈپا سىدارىيى.

4- ئامازىن ئامازەكىنى (ھەقالانە و ھەنافىن ئامازى)، كۆ چىدىن ل
كەل كار و كىيارىن جقاڭى بەن. بۇ نموونە: ئەواھە دچىت⁽¹⁾.

5- نيشانكارىن جقاڭى ئامازىن زمانىنە، كۆ ھارىكارىبىا ئاخقىنکەرى
بۇ دروستكەن و پاراستنا پەيوهندىيەن ل گەل وەرگىز (گوھدارى)
دەن و ئەو ئامازىن كۆ پەيوهندىيەن كۆمەلەتى د ناقېرە
ئاخقىنکەرى و گوھداريدا دىاردەك(66, 76, 1975, Fillmore, 1975).

زئۇقا بورى بۇ مە دىاردېتى، كۆ زاراھىن (Socail Daixis) ئۇنى
(فيمۇر)ى ل سالىن (1971 - 1975) بكارهيناي، گەلەك
دیاردەيان ب خۇقە دىگرىت، بەلى (ليقىنسن) ئەفي زاراھى ب ئەوان
لايەنى زمانىقە گىرددەت، ئۇۋىن تەتكەزى دەكتە سەر ناسنامىن
جقاڭى يىن ھەپشىكىن ئاخقىنى د رويدانان ئاخقىنىدا يان ل سەر ئەو
پەيوهندىيەن د ناقېرە رەواندا ھەي، يان پەيوهندىيەن د ناقېرە رەوان
و يىن دىدا ھەين، ھەرودسا دشىاندابەي لايەنىن دىيىن جياوازىن زمانى
ئەۋىن پەيوهندىي د پەيوهندىيەن جقاڭىفە ھەين ب خۇقە بگرىت
(Levinson, 1979, 20).

6.2. نيشانكارىن جقاڭى و دەھرۇبىر: Social deixis and context

دەھرۇبىر گەلەك گىرنگە بۇ بكارهينانا زمانى و پەفتارى جقاڭى.
دەھرۇبىر نە ب تىنى بۇ كەسان و باگە وەندى جقاڭىيى گۈنجايە، بەلكو

3- ئاخقىنکەر و بىنەریدا بىت. (وەكى مەزنكىندا بىنەرە يان
جەماوھەرى)

4- ئاخقىنکەر و جەيدا بىت. (وەكى ئاستىن (Levinson, 1983, 90)
فەرمى) (Levinson, 1983, 90)

(ليقىنسن) ھەولددەت نموونە يان بۇ ئەقان خالىن ل سەرى دەتىنەت.
ئەۋىزى ب ئەشى رەنگى ل خوارى دىاركى:

- خالا(1): برىتىيە ڙ (ناسنالا) و (جەنافىن پىزگىرنى). كۆ چىدىت
زىدەر ھەر گوھدار بىت (مەزنكىندا كۆمى بۇ كەسى سېبىي ڙى دزفۇرت)

- خالا(2): ئەۋە ل ھەمى پارچەيىن جىهانى دەتىتە دىتن، بەلى
مەزنكىندا گوھدارى زىدەتر ل دەولەتتىن باشۇرۇ ۋۇزھەلاتى ئاسىا
دەتىتە دىتن.

- خالا(3): ب دىتنا (ليقىنسن)ى نموونە يىن ئەوي كىمەن ڙ ھەر
دووكىن دى و د زمانى يابانىدا نموونە بۇ ئەشى جۇرى گەلەك ھەنە.

- خالا(4): ئەۋە ئەۋە ھەر شىۋاھى كى فەرمى ب خۇقە دىگرىت، كۆ
پىزگىرن و دەرىپىنى ڙ پەيوهندىيەن جقاڭى
بکەت (Levinson, 2011, 207).

ب- نيشانكارىن جقاڭىيەن رەھە (absolute):
نيشانكارىن جقاڭىيەن رەھە ئەوان شىۋەھىي بىيىدىاي بۇ دوو جۈرۈن
دەستنىشانكىرى يىن ھەپشىكىن ئاخقىنى د كەدەيىن ئاخقىنىدا ب
خۇقە دىگرىت. ئۇزى برىتىيە ڙ

1- ئاخقىنکەرى پىيىدىاي.

2- گوھدارى پىيىدىاي (Levinson, 1983, 90).
(ليقىنسن) د شەرقەكىندا نيشانكارىن جقاڭىيەن رەھادا بۇ ھەندي
دچىت، كۆ ھەندهك فۇرمىن دىاركى بۇ جۈرۈن دىاركى دەتىنە
ئاخقىنکەران ھەنە، كۆ ئەۋىزى ب كەسەن خودان دەستەلەتدار دەتىنە
ناقېركەن. بۇ نموونە ھەندهك فۇرمىن دىاركى بۇ ھەندهك كەسەن
دىاركى دەتىنە بكارهينان و پېپى دەتىتە دان. وەكى: بەپىز سەرۆك،
شىكەند، ئەزىزىنى... ھەتىد (Levinson, 2011, 207).

ئانكى د نيشانكارىن جقاڭىيەن رەھادا ھەندهك فۇرم و دەرىپىننىن
دەستنىشانكىرى و پەھا بۇ ئاخقىنکەران ھەنە و ھەندهك فۇرم و
دەرىپىننىن دەستنىشانكىرى و پەھا بۇ گوھداران ھەنە. وەكى ئاخقىنى
ڈ كەسەكى پاشا يان خودان دەستەلەت دەتىتە ئاراستەكىن. وەكى:
ھەيىزايان... (ڈ كەسەكى پاشا يان خودان دەستەلەت)

- شىكەند... يان بەپىز سەرۆك.... يان پىزدار.... (ئاخقىنى بۇ
كەسەكى پاشا يان خودان دەستەلەت دەتىتە پېشىكىشىكەن).

نيشانكارىن جقاڭىيەن رەھە ديسان ئەوان فۇرم و دەرىپىننىن پىزگىرنى
ڈي ب خۇقە دىگرىت ئەۋىن ڈ لايى پەگەزىن ئىنر و مېقە دەتىنە
بكارهينان، كۆ ھەر پەگەزەكى فۇرمەك و دەرىپىنە كا تايىھەت ھەيە و
ڈ لايى ئەوي يان ئەۋىچە دەتىتە بكارهينان. بۇ نموونە: پەگەزى مى د

دهینه بکارهینان (جانی، سیسی، خوینساری، ... هند) ئەنناسناھ دەلەك جیاوانز ڏئوان ناسناھین ل گەل كەسین خودان پله یەكى جفاکى یا بلند دهینه بکارهینان. وەك (بهیز، پیزدار، ئېزبەنى، خام، ... هند).

پىدھييە ئۇ چەندە بەھييە گوتىن، د هەر دەوروبەرەكىدا دوو جۆرە پەيوەندى هەنە. ئەۋىزى (ھیز و ھەۋكارى)⁽¹⁾ نە و ئەفە ل دويش ئاستىچقاکى دەھىتە دەستنېشانكىن، ئانكول گەل ھەر ئاستەكى شىوازەكى ئاخقىتنى يى تايىھەت ل دويش دەوروبەرى دەھىتە بکارهینان (Nahbakhsh,G,-,253).

-بەلى گورەم؟

ھەر وەك د ئەشى پستەيا بورىدا دياردىتت، كو ئاخقىتكىر يى ژىز دەستە و گوھار كەسەكى خودان شىيانە.

-جانى تۆ بۆچى دوهى نەھاتبووی زانکویى؟

د ئەشى نموونەيا بورىدا دياردىتت كو، ئاخقىتكىر و گوھار دىئك ئاستىنچقاکىدانە.

7.2. نيشانكارىنچقاکى و زمانقانىيا جقاکى:

پەيوەندىبىا نيشانكارىنچقاکى و زمانقانىيا جقاکى د شىاندابى د ئەقان بوارىن ل خوارىدا پتە پوهنبىكەين:

7.2.1. دەوروبەرى پراگماتىكى (پراگماتىكىبۇون):

د زمانقانىيا جقاکىدا پىكھاتا زمانى دەكەقىتە د ناڭ دەوروبەريدا و شىواز و كەلتۈرۈر و پىزىگەن و دابونەريتان ل بەرچاڭ وەردەگىتت، ئەنچەندە ب حالەكى گەنگا پراگماتىكى دەھىتە ھەزمارتىن (شىئىزد سەبرى عەلى، 2014، 133). كەواتە زمانقانىيا جقاکى د بوارەكى پراگماتىكىدا كاردەكت، نيشانكارىنچقاکى د ناڭ خۇدا ژەر واتايىكى ئالانە، ھەر چەندە ئامازەيى دەدەنە ژىدەرەكى، بەلى ئۇ ژىدەر يى جىيگەر نىنە و واتايى ديارىناكەت، ب تىنى ئەگەر د دەوروبەريدا نەبىت بادىس لەھويمىل، 2014، 34-35). كەواتە پىدھييە دەوروبەرى پراگماتىكى بەھىتە ديارىكن. بۇ نموونە:

ئۇ شىوازى زمانى ئۇرى ئاخقىتكىر بكارهينىتت، ل دويش دەوروبەرى ئاخقىتنى دەھىتە گوھۇرىن. وەك ئۇ شىوازى ئاخقىتكىر ل گەلەقىلان دئاخفيت شىوازەكى گالتە و تۈرانەيى تىدایە، بەلى ئۇ و شىوازى ئاخقىتكىر ل گەل دانعەمران دئاخفيت، شىوازەكى پىزىگەنلىنى تىدایە، كەواتە دەوروبەر شىوازى ئاخقىتنى دەستنېشاندەكت. ديسان دەوروبەر واتا نيشانكاران ژى ديارىكەت. وەك:

-سېپىدە باش ئەفەندى.

ئەگەر ئەش پستەيا بورى، فەرمانبەر بىزىتە پېقەبەرى، نيشانكار (ئەفەندى) بۇ پىزىگەنلىنى ھاتىيە بكارهینان، بەلى ئەگەر پېقەبەر بىزىتە فەرمانبەرى، ئەنچەنچەنكارە دى بۇ گالتە و سەقكايەتپېكىنى ھىت، بەرهە ما ھندى كو گىرپوبۇيە بۇ كارى.

بۇ ھەلکەفت و ھەلويسىتىن دىاركىرى ئى بى گونجايە. ب واتايىكادى زمان نە ب تىنى ل دويش سىممايتىن جقاکىيەن ئاخقىتكىرى دەھىتە گوھۇرىن، بەلكو ل دويش دەوروبەرى جقاکى ئى ئۇرى ئاخقىتكىر تىدا دەھىتە گوھۇرىن (Levinson, 1979, 54).

بەرچاڭ وەرگەتنا واتايىا پراگماتىكى يا ئاخقىتنى، (ھەۋشكىن ئاخقىتنى) ژ گەل كىشە و گرفتىن تىگەمشەشتىن بىزگاردەكت. بۇ نموونە ئاخقىتكىر نۇر جاران ژ ئەنعامى كاروبارىن بۇقانە هەندەك ئامازە و دەربىپىنا ئاراستى كەسى بەرامبەر دەكت بېيکو گۈنكىيى ب بوارى سىمانتىكى بەدەن، ئەنچەندە گوھدارى نەچار دەكت، كو هەندەك كەرەستەيىن دى بكارهينىتت ئۇرى ئەوان دەربىپىن و ئامازەيىن ئاخقىتكىرى ئاپاستى ئۇرى كىرىن، ئەۋەرى پېشتبەستىن ب دەوروبەرى و ئۇ كەرەستەن د ناڭ دەوروبەريدا ھەين دەكت. وەك دەوروبەرى جقاکى، كەلتۈرۈر، پەۋشەنبىرى، ... هند (ھۆگر مە حمود فەرەج ، 2000، 141-140).

(لىقىسن) تەكەزى ل ھەندى دەكت، ئېك ژ پىكىن گەلەك دىار ئەوا پەيوەندىبىي د ناۋبەرا زمان و دەوروبەريدا د ناڭ پىكھاتا زماناندا پەيدادەكت، ئەۋىزى نيشانكاران، بەلى نيشانكارىنچقاکى ژ ئەشى ئاپلىق دەرنگەرن و نيشانكارىنچقاکى ئامازەيى ب پۇلتىن جقاکى دەكت، ئەۋىن ئاخقىتكىر د ناڭ بۇيدان ئاخقىتكىدا دەكتىن و ئەنچەن نيشانكارىنچقاکى ھەر ئېك ئاخقىتكىر و گوھدار و پەيپەن بېز و مەزنەرنى ب خۇقە دەگن (Levinson, 1979, 54).

ھەر وەك دىارە كو نيشانكارىنچقاکى پلەپاپايدا يى ئاخقىتكىرى يا جقاکى ديارىكەن، بەلى ئەش جۆرە نيشانكارە جەھى تىگەمشەشتىن نىن، ئەگەر دەوروبەرى تىدا بكاردەتت، نەھىتە زانىن (Yule, 1996, 9). د ئەقان جۆرە نيشانكاراندا دەوروبەرى جقاکى ل بەرچاڭ دەھىتە وەرگەتن، ئانكول بەرچاڭ وەرگەتنا پلا جقاکى (بنەمال، ئائىن، نەتەوە، ژى، پەگەن، ئاستى پەۋشەنبىرى، خزمائىتى، ... هند) ئەقان ھەمبىان كارتىكىندا خۇ ل سەر دىاركىن جۆرە پەيوەندىبىي د Verschueven, J, 1999, 91) . ھەروەسا ھەندەك نيشانكار ژى دەشىن دەشىن دەوروبەرى جقاکى ديارىكەن، ئانكول تەنها دەوروبەر ژىدەرە ئيشانكاران ديارىنەكەن، بەلكو بەرۋاشى ژى دروستە. بۇ نموونە د زمانى بىرتىندا بكارهينان نيشانكارى (Lady) ئامازەيە بۇ چىبا بلندا جقاکى، ئانكول ئامازەيە بۇ ئەوان خام و ئافرەتىن چىبا بلندا جقاکى و پەيپەن ئامازەيە بۇ چىبا ئاسايىيا جقاکى (Ahmed Mختار عمر، woman) (woman) ئامازەيە بۇ ئەفەندى.

ل دەملى مەۋە ل گەل كەسىن دەوروبەر دئاخفيت و ل ژىز بارىن جقاکىيەن جىاواز دئاخفيت، ئەقە بۇ مە جۆر و شىوازى ئاخقىتنى دەستنېشاندەكت، ئۇرى ئاخقىتكىر بكارهينىتت (ھادى نەر، 163، 1998).

3-کەرمەکە ھەزار.....

د ئەقان نمۇونىيەن بورىدا، دياردېبىت كا چ جۆرە پەيوەندى د ناقبەرا ئاخفتىكىرى و گوھداريدا.

نمۇونە يىا (1) پەيوەندىيەكە بىزىگىتنىيە.

نمۇونە يىا (2) پەيوەندىيەكە خزمائىتىيە.

نمۇونە يىا (3) پەيوەندىيەكە ھاواكارييە.

3. دەربىرين و بىياقىن نىشانكارىن جقاکى

1.3. دەربىرين و مەودايى نىشانكارىن جقاکى:

1.1.3. دەربىرينىن نىشانكارىن جقاکى:

مەبىست ژئەقان دەربىرينان بىرىتىيە ژمەودايى دياردەبىي، كو پەيپەن مەزنىكىن و بىزىگىتىن و ناسناۋ و جەنھافىن كەسى... هەندى ب خۇقە دىگرىت (Fillmore, 1971, 219).

2.1.3. -مەودا و رەھەندىيەن دەربىرينىن نىشانكارىن جقاکى: ئەف دەربىرينىن بىرىتىيە ژ يەكىيەن زمانلىيەن سەرەكى د ناڭ ھەندەك ئاخفتىن و گوتاراندا، كو ئەقان ژى تايىبەتمەندىيەن قۇرمى بۇ گوتىنى ھەنە، كو دشياندايە ب پىكاكى زانىنا ھەندەك تايىبەتمەندىيەن دەستنىشانكى بۇ كىيارا پەيوەندىيەرنى بەھىنە دياركىن و شەرقەكىن، كو ئەۋەزى خودان پۇللىن جقاکىنە (Fillmore, 1971, 219).

ئەو دەستەيىن تەقىلىدى بۇ دەربىرين و كەرسەتەيىن نىشانكاران يىن تايىبەت ب دەم و جە و كەسانقە دشياندايە ب شىيەتكى تەقىلىدى بەھىنە بەرھەقىكىن، داكو دەستەيىا دەربىرين و كەرسەتەيىن نىشانكارىن جقاکى ژى ب خۇقە بگىرىت و ئەقەزى بىرىتىيە ژ فەكولىنا ھەندەك دىيمەنلىن پستەيان ئەۋىن ب پىكاكى بويدانىن دياركى بۇ بارودۇخى جقاکى دەھىنە بەنگەۋەدان يان دەھىنە دەستنىشانكىن، ئەوا كەدە ياتاخفتىنى تىدا پوپىددەت (Lyons, J, 1968, 80).

شىوهيان پەيدابىت:

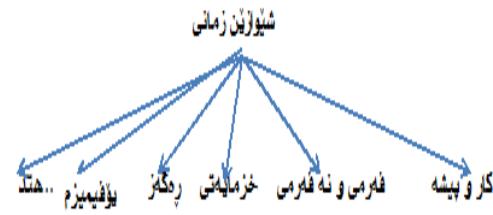
أ-ئەو پىشنىيارا دېبىزىت، كو پەيپەن و دەربىرينىن مەزنىكىنى (ھۇنزىرفىكس) و دياردىن پەيوەندىدار، وەكى بەشكە ژ سىسەتىمىي نىشانكارى بۇ زمانلىن سروشىتى دەھىتە ھەزماრتن، كو ئەقىيى گەلەك سىمایىن ديار ھەنە. بۇ نمۇونە پەيپەن (وھەر: come) ب تىنى، دەربىرينىن كاچەختىرى ل دۆر ئاراپاستىيا لەلغا جەن ئاخفتىكىرى و گوھدارى دروستىكەت، ئىپر ھندى جەنھافى ژ جۆرى (Vous) ئانكۆ (V) ب تىنى دەربىرينىن كاچەختىرى ل دۆر پەلەيىا قېرىيە گوھدارى بەرامبەر پەلەيىا ئاخفتىكىرى دروستىكەت.

ب-شەرقەكىن ل دويىش نىشانكارىن بۇ پەيپەن مەزنىكىنى و دياردەيىن پەيوەندىدار ب شىوهكى دروست ب كىرت و بەندانقە گىرىداينە. ئەقجا ھەر جۆرەك ژ مەزنىكىنان يان ئەۋىن وەكەھەق بۇ، دېقىت د ناڭ ھەندەك لايەنلىن بويدانىن ئاخفتىدا دروستىبىن (Levinson, 2011, 207).

2.7.2. پەيوەندىيەن جقاکى social relation ships

زمانقانىيا جقاکى ۋەكۈلىنا زمانى ڈالىي پەيوەندىيە ئەۋى ب جقاکىفە دەكتە، واتە كارىگەرپىا ھۆكاريىن جقاکى ل سەر زمانى چەوايە؟ وەكە بەگەز، ئاستى خواندىنى، پەيوەندىيەن خزمائىتى، جە و دەم (شىرزا دەپلىرى)، عەبدولسەلام نەجمەدين، 2011، 22) ب ھەمان شىۋە نىشانكارىن جقاکى ل دويىش ئاستى رەوشەنبىرى، پەگەن، پەيوەندىيەن خزمائىتى، كار و پېشەبىي، ... هەندى دەھىنە بكارھىنەن. بۇ نمۇونە:

د شىاندایە بىيىن زمانقانىيا جقاکى، شىۋازىن زمانى ل دويىش پەيوەندىيەن جقاکى پۇل پۇل دەكتە. وەك:

ھەر پۇلەك ژئەقان پۇللان نىشانكارىن تايىبەت بكاردھىنەن، كول دويىش ئەو دەرۋوبەرى د ناقبەرا ئاخفتىكىرى و گوھداريدا دگونجىت. وەكە نىشانكارىن:

- (پەيپەن پېشەبىي): (دكتور، ھۆستا، مامۆستا،... هەند)

پەيپەن فەرمى و نەفەرمى: (پىزىدار، برا)

پەگەز: 1 مى (ئەز قوربان)

2 تىز (ئەز گورى)

3.7.2. ھەپشىكىن ئاخفتىنى:

زمانقانىيا جقاکى ب دياركىنا كارىگەرپىا پەيوەندىيەن جقاکى د ناقبەرا ھەپشىكىن ئاخفتىدا و بابەتى ئاخفتى ل سەر دەھىتەكىن و پلەيا ھەر ئىلك ژ ئاخفتىكىرى و گوھدارى و بەگەزى ئەوان و كارىگەرپىا دەرۋوبەرى زمانى دەلبۈزۈتنا سىمایىن زمانى و ھەمە جۆرەن ئەۋىدا پادىيت (محمود أەمەن نەھەن، 2002، 10 - 11) كو ئەقەندە ب ئەركى سەرەكىيەن نىشانكارىن جقاکى دەھىتە ھەزمارتىن. ھەر وەكۇ زمانقان (ماسىيۇ) دېرىتىت: نىشانكارىن جقاکى پەلەپىا ياتاخفتىكىرى يا جقاکى رەنگەددەت و پەيوەندىيەن د ناقبەرا ئاخفتىكىرى و گوھدارى يان ھەر كەسەكى دىدا دياردەكت، كا ئەرى ئۇو پەيوەندىيە، پەيوەندىيەكە خزمائىتىيە، فەرمىيە، پىزىگەتنە،... هەندى (شىرزا سەبىرى عەلى، 2014، 176). بۇ نمۇونە:

1-كەرمەکە بەپىزى ھەزار.....

2-كەرمەکە خال ھەزار.....

په یقین هونریفکس ئانکو مه زنکرنی د نافا خودا تیگه‌هی پیزگتنی دگه‌هین، چونکی مه زنکرن ئوه تو بهای بدهیه کوسه‌کی و ئه‌فه‌زی پیزگرتنی په نگه‌ددهن، لورا دی هر د بن نافی په یقین پیزگرتنیدا به حسکه‌ین.

پیزگرتن تایبەتمەندىيەکا زمانیيە، ئاخىتنىك و گوھدار زىدەتر د ئاخىتنىدا بكارهين. پیزگرتن وەکو دياردەيەکا زمانى ل دەۋەمەنى نەتەوە و چاڭان ھەيە، بەلى ڦ جقاڭەکى بۆ جقاڭەکى دى جياوازە، چونكى هر جقاڭەک خودان كەلتۈرۈ و پەشەنبىرىيەکا تايىته. د زمانى كوردىدا نيشانكارىن جقاڭى و په یقین پیزگرتنی زۇر جاران دچنە دبن بوارى پۈلەن ئاخىتنى (بەشىن ئاخىتنى) دا و پېسىسا ناڤىلەكىن نافى مروغى وەك نافەكى تايىته بكاردەيت (ديار عەلى و تالىب حسپىن، 2018، 56). ئانکو په یقین پیزگرتنی د شياندابە بىنە (ناف، جەنە، ھەقالىنە، ... هەت). بۆ نموونە:

-خاتىن نەسرىن وەرە.

-ھوين مامۇستايىن زىرەكىن.

-خاتىنا من وەرە.

د پىستىيا (1) دا پېغا (خاتىن) دېبىتى نيشانكارەكى پیزگرتنی و دچىتى بىن پۇلا (ھەقالىنە) دا. د پىستى يا (2) دا، جەنە (ھوين) دېبىتى نيشانكارەكى پیزگرتنی و دچىتى ل بىن پۇلا (جەنافان) دا و د پىستى يا (3) دا، پەيغا (خاتىن) جەنە نافەكى هاتىيە و دچىتى د بىن پۇلا (نافى) دا.

پېرىسىسا پیزگرتنی بكارهينانەندەك په یقین گونجايد د ئاخىتنىدا ل دويىش دەرورىبەرى (context) بۆ پیزگرتنا ئامادەبوبويان يان ئامادەنەبوبويان. هر وەکو ئەو نيشانكارىن بۆ پیزگرتنا ئافرەتى دەتىنە بكارهينان د ناف زمان و چاڭى كوردىدا، جياوانن ڙ نيشانكارىن تايىته ب پیزگرتنا زەلامىيە. ئەو نيشانكارىن تايىته بۆ ئافرەتى دەتىنە بكارهينان. وەکو: (خاتىن، خان، خانم، شاهزىن، ھەۋىن، بەدار، ... هەت):

-شاهزىن كوردىستانى ... .

-خانما نەسرىن ... .

-نەرمىن خان ... .

د ئەقان نموونەيىن بورىدا پەيقىن (شاهزىن، خانم، خان) بۆ پیزگرتنا ئافرەتى هاتىنە بكارهينان، كو دشياندابە بەرى نافى تايىته يان پشتى نافى بەين.

د دەمەكىدا، ئەو نيشانكارىن بۆ پیزگرتنا پەگزى نىر (زەلامى) دەتىنە بكارهينان ئەقان: (ھىزى، پىزدار، بەپىز، كاك، ... هەت):

-بەپىز ئازاد ... .

-پىزدار جەلال ... .

ھەرەسە ئەقان نيشانكارەن، بۆ پیزگرتنا هر دوو رەگە زان دەتىنە بكارهينان. هر وەکو (جەنابى) بۆ نموونە:

پېدىشىيە ئاماڙەيى ب ئەوى چەندى بدهىن، كو نيشانكارىن جقاڭىيەن پېشكارىن ئاخىتنى د ئالوگۈركىن ئاخىتنىدا ل سەر دوو مەودا و پەھەندان دەتىنە دەستنيشانكىن. ئەۋىزى (پله و پايه و خزماتى) نە. نموونە بۆ جوداھىيا جقاڭى، ئەۋىزى جوداپۇونە د ناقبەرا (du) و (du) د فەرەنسىسيتىدا و (SIE) د ئەلمانىيە. جەناشى ئىكى د هەر دوو زماناندا ئاماڙەيى ب ھندى دەدەت، كو گوھدار پلە يا ئەوى يا جقاڭى كېمەتە يان د چارچەققى خزمائىيەتىدا بىن ئېزىكە، بەلى جەناشى دووبى د هەر دوو زماناندا ڦاللىيەكى دېقە ئاماڙەيى ب ھندى دەدەت، كو گوھدار پلەو پايه ييا ئەوى يا مەزنترە يان ل سەرپېقەرەكى بلندترە (Al Aubali, 2015, 122). د زمانى كوردىدا جەناشىن سەرەخۇ نىن، كو بشىن رەھەندى جقاڭى يان جواكىن جقاڭى بىن ھېشىكىن ئاخىتنى ديارىكەن، بەلى ل گەل ھندى بكارهينان نيشانكارىن: (خانم، خاتىن، بەپىز، ئەزىزىنى، جەناب... هەت). دشىن جوداھىيا جقاڭى د ناقبەرا ھېشىكىن ئاخىتنىدا ديارىكەن. ھەرەسە د زمانى كوردىدا پەيقىن (ئەندىزىار، دكتىر، سەرۆك و پەيقىن خزماتىيى: (مام، خال، باب، ... هەت) و جەناشىن كۆم ل جەنەن بىن تاك...) وەك نيشانكار بكاردەيىن، چونكى پەيقىن پیزگرتن و مەزنکرنىتە و جوداھىيا جقاڭى تىدا پەنگەددەن.

2.3. بىاقيقىن نيشانكارىن جقاڭى:

نيشانكارىن جقاڭى ل دويىش چەند بىاڭ و بوارەكان كاردەكت و ب ئەقان بواران د شياندابە نيشانكارىن جقاڭى بەتىنە پۇلېنلىكىن و ب دەستە دەتىنە، ئەۋىزى ئەقان:

2.3.1. پەيقىن مەزنکرنى (ھۇنریفکس Honorifics - پیزگرتنى (politeness):

ھۇنریفکس ئانکو مەزنکىن شىۋازەكى لىكىسىكى يان بىن پېزمانىيە ديارە، كو ب شىۋەيەكى بەرىلاڭ بۆ دەرىپىنە پېزى بەرامبەر ئاخىتنىكەرى يان گوھدارى دەتىنە بكارهينان (سەلام ناوخوش بەكى، 2004، 54). يان گرۇپەكە ڦ شىۋازىن پیزگرتنى يان شىۋازەكى مەزنکرنىتە د زمانەكىدا، كو تىدا ئاستىن جياواز بىن دەرىپىنە ڦ مەزنکرن و پیزگرتنا ئاخىتنىكەرى بۆ گوھدارى دياردېبىت، ب تايىته جوداھىيا پلە يا جقاڭى د ناقبەرا ئەواندا (رمى مۇنۇر بىلەكى، 1990، 230-229).

ھۇنریفکس يان مەزنکىن شىۋازەكى ئالۇزە و بىرىتىيە ڦ كارهينان پەيىش و كەرەستىن تايىته پەتخەمەت دياركىن بارىدۇخى باستەقىنە بىن ھېشىكىن ئاخىتنى د ناف ئاخىتنىدا. بۆ نموونە بكارهينان دەرىپىنە (ئەو سەرۆك) واتايا ئەوى دەتىنە دياركىن ل دويىش ئەوى و دلاتى ئاخىتنى ل سەر دەتىنە كىن و ۋېرەكى گەلەك سەرۆك ل جەنەن هەنە، ئەقچا جەنە ئاخىتنىكەرى زانىارىيىن زىدەتر دەت ۋېن دياركىن ناسنامە ياسەرۆكى (Dylgjeri & Kazezi, 2013, 95).

د ئەقى نموونە ياسىرىدا دىاردىبىت كۆ نىشانكارى پىزىگرتىنى (بەپىن) بۇ گوھدارى يى هاتىيە بكارهينان، ئانكى ئەق نىشانكارە ب شىوه يەكى پاستە و خۇ بۇ كەسى بەرامبەر هاتىيە بكارهينان.

2- دۆخى پاستە و خۇ: ئۇ نىشانكارەن ئۇين پشتې سىتىنى دكەن سەر كەسى مەبەستدار، ئانكى نە كەسى بەرامبەر. وەك: - تاخىتنىكەر: هي تۇ، بەرپىز دلىرى يى ئامادە يە؟ - گوھدار: بەلى يى ئامادە يە.

د ئەقى نموونە ياسىرىدا دىاردىبىت كۆ نىشانكارى پىزىگرتىنى (بەپىن) بۇ گوھدارى نەتاييە بكارهينان، بەلكو بۇ (دىلىرى) هاتىيە بكارهينان.

2.2.3 ناسناڭ : nicknames

ناسناڭ دەرەنگا زمانىدا وەسا هاتىيە پىناسە كىن، ئۇ پەيڭ كۆ ل سەر ناقىكى يان ل كەسەكى يان ل سەر ھەرتىشىتى دەتىن داتان بۇ پەر دىاركىن ئۇرى. د ئەقى بواريدا كىرسىتال دېيىت: "ناسناڭ ئۇ ناشى سەرپارى نەفەرمىيە كۆ بۇ كەسى يان تاشتى دەتىن دان... ناسناڭ جىدىبىت يى خوش بىت (دەولەمەند دلى شىرى) يان بى خوش نەبىت (ناسنگەرى قەلە، پېتىيى ناقچا بىرىن) و ئەق پراكتىكىرنە تە ب تىنى بۇ مەۋقاتى، بەلكو بۇ جەھان ئى دەتىت (بركا مىلاكى)، ھەر وەسا "ھەمى جۆرىن بابەت و ئافارىنى. وەك (بىتەقنى گوندى) "Crystal, An Ency... 1992,266 .

نىشانكارىن جفاكى دەبوبونا خۇدا ب چەندىن شىۋازان دەردەكەن، ئىك ڏ ئەوان شىۋازان (ناسناڭ)، ناسناڭ بەشكە ڏ پەۋسىتسا ناقلىيەكىنلى دويىف (سيما، پېشە، پويدان،... هەت)، كۆ د چارچۇقى كىدە يەكى درىيەداب ۋىيان يان بى ۋىيانا خودان ناسناڭلى سەر دەتىتە داتان (ديار عەلى و تالىب حسىن، 2018، 5). ئۇ ناڭ دېتىنە ناڭ بىت كۆ ژ لايىچىق، خىزان، ھەقال و ھۆگۈن مەۋقىفە ل سەر مەۋقۇ هاتىيە بكارهينان، كەوات دېتىنە ناقەكى نەفەرمى. وەك:

- ئازاد مەلا،

- بەرخان بەگ،

- دلىرى قەساب،

- عەللىكى بەقى،

- دىندارى سەرگامىتىش،

- خالد فىتەر،

د ئەقان نموونە ياندا پەيڭ (مەلا، بەگ، قەساب، بەقى، سەرگامىتىش، فيتەر) دېنە ناسناڭ بۇ ناقىن (ئازاد، بەرخان، دلىرى، عەلى، دىندا، خالد). ھەر وەسا هەندەك ناسناڭ ڇ نەوە يەكى بۇ نەوە يەكى دى دەيىن و ب بورىينا دەمى دېنە ناسناقىن بەنەمالى يان ھۆزى يان ڇ كار و پېشەبى كەسەكى بۇ نەوە يەن دويىدا دەيىن.

ناسناقان سى بكارهينان هەن، ئۇرۇ بىتىنە ڇ:

د ئى شىم جەنابى تە نىاسم؟

د ئەقى رىستە ياسىرىدا نىشانكار (جەناب) د شىياندا يە جارەكى بۇ ئافرەتى و جارەكى بۇ زەلامى بەتىتە بكارهينان، ئانكى جارەكى (نەسرىن) بەرسقى بەدەت، جارەكى (ئازاد) بەرسقى بەدەت.

پېدەتىيە ئامازەمى ب ھندى ئى بەدەن، كۆ بۇ زارۆكان ھېچ نىشانكارىن تايىت بۇ پىزىگرتىنى نىنن (بىتەر ارنىت، 2014، 88). كەواتە د زمانى كوردىدا نىشانكارىن تايىت بۇ پىزىگىتىن زارۆكى ناهىن بكارهينان، بەلى ھندەك جاران بۇ خۇشتەقىياتى و گەنگىپەدان زارۆكى ھندەك ڇ نىشانكارىن پىزىگرتىنى يېن تايىت ب زەلام و ئافرەتائىھ بۇ ئەوان بكاردەن. بۇ نموونە:

- خاتىنا بچوپىك ... .

- پىزىدارى بچوپىك ... .

ھەر وەك د ئەقان نموونە يېن بورىدا دىاربۇو، كۆ د شىياندا يە پېيقىن تايىت بۇ پىزىگىتىن كەسىن پېنگەھەشىتى بۇ زارۆكان ئى بكاربەين، بەلى ب مەبەستا خۇشتەقىيائىتى، نە كۆ پىزىگرتى.

ھندەك جاران پىر ڇ نىشاكارەكى بۇ مەبەستا پىزىگىتىنە كا پىر دەتىن بكارهينان. بۇ نموونە:

- جەنابى كاك سەرۆك مسعود بارزانى گوتارەك پېشىكىشىر. (جەناب، سەرۆك ، كاك)

- نەسرىن خانەكى پىزىدارە. (خان، پىزىدار)

د ناڭ ھەر جەڭەكىدا ھندەك پەيەنەن، كۆ ل دويىش پېنمايىن ئايىنى، دابونەرىتىن جەڭەن،.. هەت، ناھىنە گوتىن، ئۇرۇ بەيقىن (تابق - المحفورە) نە (بىتەر ارنىت، 2014، 91).

زمانى كوردى ئى ڇ ئەوان زمانىيە، كۆ ب مشەبى پەيقىن تابق تىدا ھەن، بەلى ل جەن ئەقان پەيقىن تابق ھندەك پەيقىن جوان و خوش بكاردەن، كۆ دەرىپىنى ڇ نىشانكارىن تايىت ب پىزىگىتىقە دەن، ئۇرۇ ب يۆقىمىز دەتىنە نىاسىن. بۇ نموونە:

- ڇنا من هات.

ثېۋ پىزىگىتىن ئافرەتى دشىياندا يە ل جەن پەيەن (ژن) پەيەن (ھەۋزىن) بكاربەيت، كەواتە ل دويىش كەلتۈرۈ كوردان، جەن بىپىزىبى پەيقىن تابق بكاربەين. وەك د نموونە ياسىرىدا دىاردىبىت.

پېدەتىيە ئامازە ب ھندى بەدەن، كا ئەرى نىشانكارىن پىزىگرتىنى بۇ كى يان كىژىتىدەرى دىزقىن؟ ۋېرکو ب شىۋىيەكى كەنى دوو دۆخىن ئاخىتنى ھەن، ئۇرۇ (پاستە و خۇ، نەپاستە و خۇ، نە) دەتىتە جوداھىيى د ناقبە را ئەقان ھەر دوو دۆخاندا بەكىن.

1- دۆخى پاستە و خۇ: ئۇ نىشانكارن ئۇين پشتې سىتىنى دەتىن سەر كەسى ئاخىتنى بۆ دەتىتە ئاراستە كىن، ئانكى بۇ كەسى بەرامبەر دەتىتە گوتىن. وەك:

ئاخىتنىكەر: بەرپىز، ئەرى دلىرى يى ئامادە يە؟

- گوھدار: بەلى يى ئامادە يە.

3.2.3. پەيقىن خزمايىتى : kinship

(كىستال) پەيقىن خزمايىتى (kinsipid terms) ب ئەقى كىستال دەدەتە دىاركىن، كۆ كۆمەلە پەيقىن واتادارن و د ناڭ زمانىدا دەيتەن بكارهينان بۇ ئەجامداندا دەرىپىنى ئۇرىۋى پەيوهندىبىا د ناقبەرا تاكى كۆسى ل گەل خېزانتىدا، كەواتە ئە و ب خۇ ئاماڭيە بۇ خېزانى (crystal, 1992, 191). نيشانكارىن جفاكى بواركى بەرفەھە و گەلەك لايەن و پەيوهندىبىا ب خۇقە دىگىن، ئىل ڙئۇوان پەيوهندىبىا پەيوهندىبىين خزمايىتىيە، كۆ خزمايىتى برىتىيە ڙ پەيوهندىبىكە خېزانى، كۆ (پالمر) پەيوهندىبىين خزمايىتى ب پېتكا (دارا خېزانى- Family tree) دىاردەكت، ئەق پەيوهندىبىيە ل سەر دوو جۇرىن پەيوهندىبىان دروستىدىت، ئۇرىۋى پەيوهندىبىا دايىك و بابان ل گەل زارۇكان و پەيوهندىبىا هەۋتىن و هەۋتىن ئۆزىيە، كۆ د ناڭ زۇرىپەيا جفاكاندا ئەق پەيوهندىبىيە ھەنە، كۆ پەيوهندىبىا دايىك و بابى ل گەل زارۇكان ب پەيوهندىبىا خوبىنى consanguine دەيتە ناقنەن و پەيوهندىبىا دەويى ب پەيوهندىبىا خواستىنى mearning دەيتە نياسىن(سەلام ناوخوش بەكر، 2004، 83). كۆ دىارە خېزان بىنياتى هەر جفاكەكىيە. د زمانى كوردىدا د چارچەقى پەيوهندىبىين خزمايىتىدا گەلەك نيشانكاران دەيتە بكارهينان، كۆ ئەن نيشانكارە ئاماڭىيە دەدەنە ئۇرىۋى پەيوهندىبىا كۆسى ب كەسەكى دېفە ڙ لايى خزمايىتىقە. بۇ نموونە د زمانى كوردىدا پەيقىن خزماتىيى: (باپ، داپىر، دايىك، باب، خال، خالت، مام، مەت، دوتىمام، ئىبرا، ئىنام ... هەتىد) دېنە نيشانكارىن جفاكى و دەرىپىنى ڙ پەيوهندىبىين جفاكى دەكەن. زمانى كوردى زمانەكى دەولەمەندە ب پەيقىن خزمايىتىيى و دشياندaiyە ل گەل زمانى ئىنگلىزى بەراوردبىكەين، كۆ زمانى كوردى گەلەك ڙ زمانى ئىنگلىزى دەولەمەندەر، زېھرەكى د زمانى كوردىدا بەرامبەر ھەر پەيوهندىبىيەكا خېزانى نيشانكارەك ھەي، بەلى د زمانى بەرامبەر ھەمان شىۋە نىنە. بۇ نموونە: د زمانى كوردىدا بەرامبەر پەيوهندىبىا برايى بابى نيشانكارى (مام) دەيتە بكارهينان و بەرامبەر برايى دايىكى (خال) دەيتە بكارهينan، بەلى د زمانى ئىنگلىزىدا، ب ھەمان شىۋە نىنە. وەك:

د زمانى ئىنگلىزىدا نيشانكارى cousin بەرامبەر پەز ڙ (8) پەيقىن خزمايىتى دەيتە بكارهينan، ئەق دېتە ئەگەرى ھندى، كۆ زمانى كوردى بۇ پەيقىن خزمايىتى دەولەمەندىتىدىت، ب ئەقى شىۋەبى ل خوارى:

1- بۇ ئاماڭەكىنى، ئەقەزى ب تىنى بۇ كەسى سىيىن تاكە. وەك: مامقىستا نەھات.

2- بۇ گازىكىن و بانگەشتىنى، كۆ ئاخقىتكەر و گوھدار لىك دوين. وەك: پىسامام(ئامۇزا) وەرە.

3- بۇ ئاخقىن و دوواندىنى، كۆ ئاخقىتكەر و گوھدار لىك ئىزىكىن. وەك: كاك عەلى ھۆسا نابىت(عەبىلواحىد موشىر دىزىمى، 2011، 111). ب شىۋەكى گشتى ناسنافە دىنە چەند جۆركە. وەك:

1-ناسنافەن جفاكى: (ئاغا، پاشا، بەگ، رەسىپ... هەتىد) وەك: (شىردىل ئاغا... هەتىد).

2-ناسنافەن بىنەمال و عەشيرەتى: (كۆچەر، سلىقانەبىي، دۆسکى، بەروارى، مزىرى، دەھۆكى... هەتىد) وەك: (دەلىر دەھۆكى... هەتىد).

3-ناسنافەن پېشەبىي: (سەفار، نەجار، چاچى ، ... هەتىد) وەك: (ديار چاچى... هەتىد).

4-ناسنافەن نازكىن و قىاندەرىپىنى: (سىسى، بۇزۇ، زېزق، پاشا، خېتىق... هەتىد). د ناڭ گەلەك زماناندا دىاردەدەك ھەي ب ناڭى (pen name)، اسم مستعار، ناڭى خوازتى، كۆ ئەقى دىاردى جەھى خۇ د ناڭ زمانى كوردىزىدا گىرتىيە، ناڭى خوازتى ئەو ناڭە يان ئەو ناسنافە كۆ (نېقىسەر و ھۆزانقان... هەتىد) ل جەھى ناڭى خۇ بىي پاستقىنە بكاردەيىت. بۇ نموونە: (نالى، خانى، وەفايى، جەڭرخوين،... هەتىد) كۆ ئەن دىاردەد ب مىشەبى د ناڭ زمانى كوردىدا دەيتە بكارهينan و ب تايىتەت د بوارى ئەدەبىاتىدا.

(لىقنسن) ناسنافى دەكتە د بىاشى ھۆزىيەكىسىدا، چونكى بكارهينana ناسنافان بىز و مەزىكىدا كۆسى بەرامبەر و پەيوهندىبىي د ناقبەرا ئاخقىتكەر و ژىنەرىدا نيشانددەت (Levinson, 2011, 207).

ناسنافە دېنە د ناڭ نيشانكارىن جفاكىدا، چونكى ناسنافە پىشتەستىنى ب پەيوهندىبىا جفاكى دەكت و ب كۆكىندا پەيوهندىبىا جفاكى د ناقبەرا ئىل ڙ پېشكداران و كۆسى ئاماڭە پېتكىريدا پادبىت (-Al-) (Sulaimaan, 2010, 337). ئانكى ناسنافا پلەيا جفاكى يا كۆسى پەنگەددەت و پەيوهندىبىا جفاك يا گوھدارى نيشانددەت، ئەق ڙ لايىكىفە و ڙلايىكى دېفە ناسنافىن ل سەر مەرقان دەيتە بكارهينan، پىدەشى ب دەرۈوبەرین گونجاينە، چونكى دشياندا نىنە ھەمى ناسنافە ل سەر ھەمى جۆرىن كەسان بەھىنە بكارهينan . وەك:

-ئازاد بەگ ھات.

د ئەقى نموونە يال سەریدا ناسنافى (بەگ) پلەيا جفاكىيا ئازادى نيشانددەت، كۆ ب سەر چىنەكا جفاكىيا بەرز و بلندە و دەرۈوبەرەكى تايىتەت بۇ بكارهينana خۇ دېتىت.

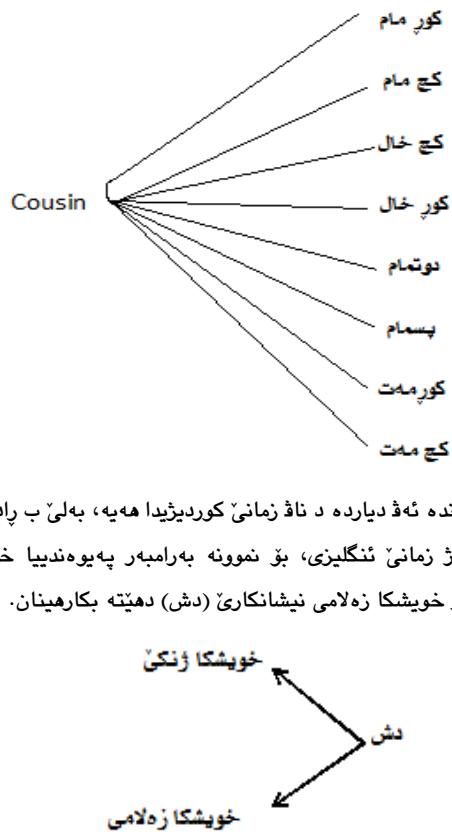
-سيسىق وەرە.

ناسنافى (سيسىق) ئاخقىتكەر دېتىت ل سەر كەسەكى ئاسايى و د ئاستەكى كىمەت يان ھەمان ئاسىتى خۇ بىي جفاكىدا بكاربەيىت، كەواتە ئەقى ناسنافى ڙى دەرۈوبەرەي خۇ بىي تايىتە دېتىت.

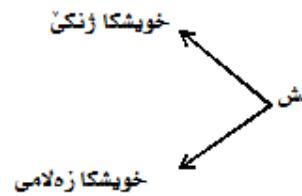
د ئەقى نموونه يال سەريدا نيشانكارى (برا) زى وەكى نيشانكارى (مام)، كو پەيھەكا خزماتىيې. ئەق نيشانكارە پلەيا جڭاڭىيە ئەرى كەسى نيشانددەت، كو ڏ لايى خزماتىيې گەلەك نىزىكى ئاخفتىكەرىيە و ڏ (مام) ئىنلىكتەر بۇ ئاخفتىكەرى ئەگەر ل گەل ئىك بەھىتە بەراوردىكىن، ئەق ڇ لايى كىفە و ڇ لايى كى دېشە ئەق نيشانكارە ل دويف دەوروبەرى دشىت بۇ مەبەستا پىزگىتنى بكاربەپت.

4.2.3: جەناڭ

باشتىرين دىاردە يابەرلە ئاخفتىكەرىن جڭاڭى، ئۆزى دىاردە يابەنچىن (T/V) و ئەق دىاردە يەكا جىهانىيە د زمانىن جىهانىدا. جەناڭ د ناڭ زمانىدا گۆزپەكا بچويكە و سۇنوردارە ڏ بەشىن ئاخفتىن (پۆلەن ئاخفتىن) بەلى دەمان دەمدا ئەركە كى گۈنگ د ناڭ پېرىسىسا پەيوهندىكىنلىدا دېنىتىت، زىرە هەندى زى ب مشەبى و پېر ڏ ھەر بەشەكى دىبى ئاخفتى دەيتە بكارھينان. جەناڭ د كەسى وەكى نيشانكارىن جڭاڭى دەيتە بكارھينان و ئەق جەناڭ پاستەقىنە نە، ئەگەر ڇىدەرئى ئەوان بەھىتە دەستنىشانكەن (farrokhpey, 1997,323) يەپەيوهندىيەكا بەيىز د ناۋىھەرا جەناڭان و دەوروبەرى ئاخفتىدا گىندا ئەق گوتار (تىكىست) تىدا دەيتە گوتن ل دەق ھەپىشكەن ئاخفتىن بى پۇھن و ئاشكەرا نەبىت ل ئۆزى دەمىي ھەپىشكەن ئاخفتىن ئەق ۋەن ناگەن و ئاخفتى ئەوان دى بىتە دەرىپىنەكا تەمومىت. باشتىرين نموونە بۇ بكارھينانا جەناڭان وەكى نيشانكارىن جڭاڭى، دىاردادا جەناڭ (T/V) بىيە، كو ئەق دىاردە د ناڭ ھەمى زمانىن ئەورۇپى و تاپادە يەكى ھەمى جىهانىدا دەيتە بكارھينان، ئۆزى پىتا (T) كورتىيا پەيغا لاتىنى (Tu) بىيە، ئانكۇ جەناڭى كەسى دۇۋىسى تاك و پىتا (V) كورتىيا پەيغا لاتىنى (Vous)، كو جەناڭى كەسى دۇۋىسى كۆمە، كو جەناڭى كەسى دۇۋىسى تاك بۇ دەوروبەرەكى نەفەرمى دەيتە بكارھينان. وەكى گەتكۈگ و دانوستاندا مروقى ل گەل هەقالان، بەلى جەناڭى كەسى دۇۋىسى كۆم (Vous) بۇ دەوروبەرىن foley, 1997,314) ل سالا (1960) جەناڭ د كەسى (T/V) وەكى نيشانكارىن جڭاڭى دەيتە بكارھينان، ھەرودسا ئەقان جەناڭان پەيوهندى ب دوو پەھەنداقە ھەيە. ئۆزى (hiż - power) و (ھەقكارى- solidarity)⁽¹⁾ نە، پەيوهندىيەكا دى ل سەر ئەقان پەيوهندىيان دەيتە زىدەكىن، ئۆزى ۋىر ئۆز ئاسىتى ھەقكارىيادىيە، ئۆزى (زىردەست) بىيە. ل دويف ئەقان پەھەندان جەناڭ زى دەيتە دابەشىرن و بكارھينان. د ئەق باريدا ئاخفتىكەر بى دەستتەلاتدارە يان دەقكارە يان زى زىردەستە بەرامبەر گوھدارى، ئانكۇ بكارھينانا جەناڭ د كەسى دەمينىتە ل سەر ئەقان پەھەندىن جڭاڭ (Nahbakhsh,-253).

ھەرچەندە ئەق دىاردە د ناڭ زمانى كوردىيىدا ھەيە، بەلى ب پادەيە كىيمىت ڙ زمانى ئىنگلىزى، بۇ نموونە بەرامبەر پەيوهندىيە خويشقا زەنكى و خويشقا زەلامى نيشانكارى (دەش) دەيتە بكارھينان.

پېدىقىيە بىيىن، كو ھىندەك جاران ئەق نيشانكارە نە ب تىنى بۇ خزماتىيەتىي، بەلكو بۇ پىزگىتنى زى دەيتە بكارھينان. بۇ نموونە برا ئەق پېتىنۋىسە ب چەندىيە؟

- مام / خال ئەق پېتىنۋىسە ب چەندىيە؟

وەكى د ئەقان نموونەيىن بۇرۇدا، دىاردېت، كو (مام، خال، برا) نەكى بۇ پەيوهندىيەن خزماتىيە، بەلكو بۇ پىزگىتن ئۆزى كەسى دەتىنە بكارھينان.

پېتىن خزماتىيە دېنە نيشانكارىن جڭاڭى، چونكى پەيقىن خزماتىيە وەكى ناسىنافان پلەيا جڭاڭىيە كەسى و پەيوهندىيە جڭاڭ ياكەدارى نيشانددەت، ئەق ڇ لايى كىفە و ڇ لايى كى دېشە ئەق نيشانكارە ل دويف دەوروبەرى دشىن بۇ مەبەستا پىزگىتن و پايه بەرزىيە بكاربەين. وەكى:

- مام كەرەمكە.

د ئەقى نموونە يال سەريدا نيشانكارى (مام)، كو پەيھەكا خزماتىيە. ئەق نيشانكارە پلەيا جڭاڭىيە ئەرى كەسى نيشانددەت، كو دەرىپىنە ڇ نىزىكىبۇنَا ئۆزى كەسى دەكت بۇ ئاخفتىكەرى ڇ لايى خزماتىيە ئەق ڇ لايى كىفە و ڇ لايى كى دېشە ئەق نيشانكارە ل دويف دەوروبەرى د شىاندابەي بۇ مەبەستا پىزگىتن و پايه بەرزىيە بكاربەين. بەيتە بكارھينان.

- برا ئەز زىيە ل ھېقىيە تەمە.

پیشه،... هتدنه .(Levinson,1983,90). ئەقجا ل قىرى د شىاندابىه بىزىن، ئۇ نيشانكارىن بۆ مەبەستا پىزىگىتنى دەيتە گوتىن ل دويىش دەوروبەرى گوتىنى، مەبەستا خۇيا سەرەكى بگەھۆپىن و بۆ مەبەستاكا دى بەيتە بكارهينان، ئانكول قىرى مەبەستا ۋەشارتى يان پراگماتىكى دروستىدىت. بۇ نمۇونە:

- خال ئۇقۇپەرتۈوكە ب چەندىيە؟

(حال) نيشانكارەكى جقاكىيە، مەبەست ژى دىياركىنا پەيوەندىيما خزمائىتىيە، بەلى د ئۇقۇپەنمۇونەيا بورىدا پەيغا (حال) ب مەبەستەكا دى هاتىيە بكارهينان، ئۇرۇش ب مەبەستا پىزىگىتنىيە.

- ئەقچە ئاغا ھات.

(ئاغا) ناستاقەكى جقاكىيە، د جقاكى كورداندا ئامازە دەدەتە كەسەكى پايەبلەن، بەلى د ئۇقۇپەنمۇونەيا بورىدا دېيت مەبەستا ئاخىتنىكەرى (ئاغا) نېبىت، بەلكو كەسەكى ئاسايىي بىت، يان ھەقلى ئۇرى بىت يان مەبەستا ئۇرى مەۋەقەكى تەمبەل بىت.

- سېپىدە باش بەرپىز.

(بەرپىز) نيشانكارەكى جقاكىيە، ب مەبەستا پىزىگىتنى دەيتە بكارهينان، بەلى د دويىش نمۇونەيا بورى، ئەگەر پېقەبەر بىزىتە فەرمانبەرى دى مەبەستا خۇ گوھۇرىت و دى ب مەبەستا سەڭكايەتىپېكىن ھىت، كۆ ئۇرۇش دېيت گىروبىت، لەورا ئۇقۇشانكارە بۆ بكارهينانبىت.

ل دوماهىكى پېدىقىيە بىزىن، كۆ نيشانكار ب گشتى و نيشانكارىن جقاكى ب تايىھتى، ئۇ پىكتەتا زمانىيە كۆ رېندرى ئۇرى دەيتە گوھۇپىن ل دويىش گوھۇرىتىن دەوروبەرى ئاخىتنى و مەبەستى (حافى اسىماعيل علوى، 2011، 441). ئانكۇ نيشانكارىن جقاكى ئىك ڈھان باپەتەنەن بىن كۆ تىنگەھى خۆب دەوروبەرى جقاكىقە گىرىدەي بۇ گەهاندانا واتا و مەبەستەكى. بۇ نمۇونە:

- ئەقچەندى هاتىيە يان نە؟

- بەرپىز بىي ئامادەدە.

ئۇقۇشەتىن بورى، دى بۆ گوھدارى تەمومىز بن، ئەگەر ئۇ دەوروبەرى ئۇقۇشەتىن تىدا هاتىيە گوتۇن، ل دەھە گوھدارى بىي ئاشكەرانەبىت، كۆواتە ئەگەر دەوروبەر نېبىت، گوھدار نزانىت كا (بەرپىز) يان (ئەفەندى) كىنە؟ و بىچ مەبەستا هاتىيە بكارهينان، ئايا واتا فەرنەنگى ھلگەرتىنە يان واتايەكى پراگماتى هەنە؟

4. ئەنجام

پشتى ۋەكۇلۇنە مەبەستە ئەنجامىن ئەم كەھشىتىنە ئەقچان ئەنجامىن ل خوارى دىياركى:

[دەوروبەر بىنەمايىكى گىنگە د روھنەكىن نيشانكارىن جقاكىدا و خالە كا قېپە د ناقبەرا واتايى سىيمانتىكى و پراگماتىكىيَا نيشانكارىن جقاكىدا.]

جقاكايە، كۆ جەنەنان ب شىۋەكى مۇرفۇلۇجى ل دويىش كەس و ژمارەبىي بكاردەتىنەت، بەلى ئەگەر كەسى ئىزىدەست ل گەل كەسەكى دەستەلەتار بئاخىتىت، جەنەنە وەكى يەكىيەكى پراگماتىكى دەيتە بكارهينان، كۆ رەھەندى پىزىگىتنى بەرامبەر گوھدارى دىياركەت. بۇ نمۇونە: ئەگەر ئاخىتنىكەر خودان دەستەلەت و پلەپىا كەشاكى يە بەرزىت دشىاندابىه جەنەنە كەسى دووپى تاك بەرامبەر گوھدارى بكاردەتىنەت و بەروۋاژى، ئەگەر گوھدار بىي ئىزىدەست بىت ب جەنەنە كەسى دووپى كۆم بەرسىددەت، ل جەنەنە كەسى دووپى تاك.

وەكى:

- تو قوتابىيەكى خۆشىتى.

- ھوين ژى ھەروەسا مامۆستانە.

وەكى د ئەقان نمۇونەبىن بورىدا دىياردېت، كۆ پلەيا مامۆستايى ڈپلەيا قوتابىي بلندترە، ئەقجا جەنەنە كەسى دووپى كۆم "ھوين" ل جەنەنە كەسى دووپى تاك هاتىيە بكارهينان، كۆ دەربېرىنى پىزىگىتن و پلە و پايەيا گوھدارى دىكت، كۆ مامۆستايى. ئانكۇ د شىاندابىه بىزىن ئەگەر كەسەك خودان پلەپىا كەشاكىيا بلندېت يان ژى خودان تەمەنەكى مەزن بىت، ئەقجا ئاخىتنىكەرىت يان گوھدارىت يان نەئامادەبۇوى بىت، ل دەمى ئامازە پى دەيتە دان بۇ پىزىگىتنى جەنەنە ب شىۋەكى دەيتە بكارهينان، ئانكۇ بەرامبەر كەسى "تاك" كەسى "كۆم" دەيتە بكارهينان.

3.3. نيشانكارىن جقاكى و مەبەست:

بكارهينان زمانى و بەرجەستەكىن ئۇرى د پېپسىسا ئاخىتنىدا ئىك ڈھان ماجنېن گىنگ و ھەپ سەرەكىيەن ۋەكۇلىتىن پراگماتىكىيە، واتە بكارهينان زمانى د دەوروبەر كىدە بۆ گەهاندانا واتا و مەبەستەكىيە، ئانكۇ مەبەست نواندەكى ئەپسەتراكىيە ل دويىش ھەلويسىتى زىندى بىي گوتىنى دەيتە پوهنەكىن، كۆ ل دەمى ئامازە بىي دەكەنە تىشتەكى دېيتە كەتوارەك، كۆ پشکارىن ئاخىتنى ئىكسەر ھەستېنى دەكەن (H.G.widdowson,2007,26).

مەبەست تىنگەھى كەدەبىي، پولەكى گىنگ د ناڭ زانسىت زمانى و پراگماتىكىدا دېتىنەت. ھەروەسا گەلەك جاران ھەتا ئاخىتنىكەر و گوھدار ب تەمامى ل ئىك و دوو بگەن، پىدىقىنە مەبەستا ئىك و دوو شۇرۇقىبىكەن(بادىس لەھۇيەل، 2014، 36). ئەقچان ئەنجامىن جقاكى، كۆ بوارەكى ھەۋىشىكە د ناقبەرا زمانقانىيا جقاكى و پراگماتىكىدا (محمد احمد نحلە، 2002، 19). گەلەك جاران ئەقچان ئەنجامىن كەھشىتىنە دەستە ئەقچان ئەنجامىن، مەبەستا خۇيا سەرەكى ناھىتە بكارهينان، بەلكو مەبەستە كا دى ل پشىرا ھەيە، كۆ پىدىقى ب شۇرۇقىكەن زەزا ئاخىتنىكەر و گوھدار دېن، ھەتاكو واتا و مەبەستا ئۇوان يادروست ب دەستە بېت. ھەروەسا نيشانكارىن جقاكى، چەند پەيوەندىيەكىن جقاكى ب خۇقە دىگەن، ڈھان بەيوەندىيەن ڈى (پىزىگىتن، خزمائىتى، كار و

- جواد ختم، التداولیه و اصولها و اتجاهاتها، دار کنوز المعرفه للنشر والتوزیع، الکبعة الاولی، 2016.
- حافظ اسماعیل علوی، التداولیات علم استعمال اللغة، الگبعة الاولی، عالم الکتب الحدیپ للنشر والتوزیع، 2010.
- رمزی منیر بعلبکی، معجم المصطلحات اللغوبی، الگبعة الاولی، دار العلم للملائین، بیروت، 1990.
- محمد احمد نحله، افاق جدیده فی البحب اللغوی المعاصر، كلیه الاداب، جامعه الاسکندریه، 2002.
- محمد حسن عبدالعزیز، علم اللغو الاجتماعی، مکتبه الادب للگباعه والنشر والتوزیع، 2009.
- هادی نهر، اللسانیات الاجتماعیه عند العرب، دار الامل للنشر والتوزیع، الگبعة الاولی، 1998.

3.5 ب زمانی ئینگلیزی:

- Al Aubali. F.A, Deixis in Arabic and English: A Contrastive Approach. International Journal of Applied Linguistics & English Literature ISSN 2200-3592 (Print), ISSN 2200-3452 (Online) Vol. 4 No. 4; July 2015.
- Al-Sulaimaan.M.M, Semantics and Pragmatics, first edition, Maktab Al-Ula, Mosul, 2010.
- Charle. J. fillomore, Lectures on deixis, university of California, Berkeley, 1995.
- Crystal. D, Adictionary of Linguistics and Phonetics, 3ed, Basl, Blackwell,1992.
- Crystal.D, An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages,Blackwell ,1992.
- Dylgjeri. A & Kazezi. L, Deixis in modern Linguistics and Outside, Academic Journal of Interdisciplinary Studies published by MCSER-CEMAS-SAPIENZA University of Rome, Vol 2, No 4, May, 2013.
- Emile. B, Problems de linguistics General, voll, galliards publishing, 1966.
- Farrokhpey . M , language , fourth edition ,Azmon , Tehran , 1997.
- Fillmore, C,J, Towerds a theory of deixis, The PCCLLU papers(Department of Linguistics, Univesity of Hawaii), 1971.
- Fillmore, C,J,Santa Cruz Lectures on Deixis, Mimeo, India University Linguistics club, 1975.
- Foley. W, Anthropological Linguistics: An Introduction, oxford: basil black well, 1997.
- Friedrich. P, studies in the Kinship terminology of the indo – European language, vol 56, 1980.
- Fromkin. Vand rod man. R, An introduction to language, Havcourt Bvace – College Publishers, 1998.
- Gerorge ywe, Pragmatics, oxford university prees, 1996.
- Gustily. D, A dictionary of linguistics and phonetic, Cambridge under sity, 1991.
- H. G. widdowson, Oxford in in introductions to language study, 2007.
- Jaszczolt, K.M, Semantics and Pragmatics: Meaning in Language and Discourse, London: Longman, 2002.
- Leech, G, N, Principles of Pragmatics, London Long man, 1983.

2- نیشانکارین جفاکی پله و پایه‌یا هر ئیک ژ ئاخفتنکر و گوهدار و ئاماده‌نیبووی دیاردکت ل دویث رههندنین جفاکی (هیز و تووا و ژیردەست)، ب ئئقى چەندى نیشانکارین جفاکی پىدەپ ب دەرۋوبەرى پراگماتيکى ھەيء.

3- سەرەپاي ھندى كو نیشانکارین جفاکی بوارەكە ژ بوارېن پراگماتيکى، بەلى ھندەك جاران تىكەلى زانستى زمانقانیيا جفاکى ژى دېيت، ئانکو د کارھەنئانا خودا مفای ژ بیاپقىن زمانقانیيا جفاکى وەردگىرت.

4- نیشانکارین پراگماتيکى ل دویث چەند بیاپەكان کاردکت و دەيتە دەستنیشانکن. ئەۋۇش ئەقەن: (پۈرگەن و ھۆنریفکس، ناسناف، پەيپەن خزماتىبىي، جەناڭ).

5- مەبەست خالەكا سەرەكىي ژبۇھەندى كوتەمۈزى د نیشانکارین جفاکىدا ئەمینىت و واتا و تىكەھى ئەوان بۇ واتايەكە دەستنیشانکرى بگوھۇرىت و ب ئەقى چەندى نیشانکارین جفاکى دچنە د ناڭ پراگماتيکىدا.

5. لىستا ژىدەران

1.5. ب زمانی كوردى:

دیار عەلی، تالیب حسین، پراگماتيکى نیشان و نادریس لە زمانى كوردىدا، گویارا زانستین مروقاھىتى یا زانکویا راخو، پریهند(6)، ژ(1)، بىرگ(1)، 2018.

سەلام تاوخۇش بەكر، زمانناسى و ھەندى بابەتى زمانناسىي كوردى، كۆمەلە لىتكۈلىنىۋەپەكى زمانناسى يە، بىلەخراوهەكانى كىتىپەرۋىشى سۈران، ھولىز، 2004.

شیرزاد سەبرى عەلی، پراگماتىك، چاپا ئىكى، چاپخانا حاجى هاشم، ھەولىز، 2014.

— و عەبدولسەلام نەجمەدين، زمانقانیيا كارەكى، چاپا ئىكى، چاپخانا حاجى هاشم، ھەولىز، ژوھەناتىن دەزگەھى سېپىزىز، دەۋوك، 2011.

عەبدولواحد موشىز دەزىمى، زانستى پراگماتىك، چاپى يەكم، چاپخانە پاك، ھولىز، 2011.

نیزار سلیمان عەبدولەھەمان، جەناڭ ژ لايى نیشانکارانفە، ناما ماستەرى، كۆلۈز ئادابىي، زانکویا دەۋوك، 2011.

ھۆگر مەحمود فەرەج، پراگماتىك و واتاي نیشانەكان، نامە دكتورا، كۆلۈز زمان، زانکوی سلیمانى، 2000.

2.5. ب زمانی عەربى:

امجد الرکابى، مسرد التداولیه، دار رچوان للنشر والتوزیع، الگبعة الاولی، عمان، 2018.

احمد مختار عمر، علم الدلالة، كلية دار العلوم، جامعة القاهرة، الگبعة الاولی، 1985.

باديس لهويمل، مفاهير التداولیه في مفتاح للعلوم السکاكى، الگبعة الاولی، عالم الکتب الجديدة، الادردن، 2014.

بيتر ارنست، علم اللغو البراجماتى، ترجمە: سعيد حسن بحیرى، الگبعة الاولی، دار نھاراو الشرق للنشر والتوزیع، القاهرة، 2014.

6. پهراویز

- 1 نامارزین ئامازى دشیانداب وەکو نيشانكارىن جڭاڭى بېرىيىرىن، ئۇنى نەگەر ئامازىدىن ب جەھەكى بەيتە كىن، ب پىكا (this: ئەف، that: ئەوا/ئىھە) بۆ نەخۇشانە يەكى نىزىك ب پىكا ئامازى (ئەوا/ئىھە) بىي دويم وەکو ئامازىدەكىن ب نەخۇشانە يەكى نىزىك ب پىكا ئامازى (ئەوا/ئىھە) بىي دويم ئاخختىكىر ئەرەپتى دەزىنەت ب پىكا بكارەينانا ئامازى(ئەوا/ئىھە) بىي دويم بۆ جەھەكى نىزىك، ئەفلى ب پەستا ب دەستقەھىنانا ئامازجىن جڭاڭى دەرەونىيە بۆ دەربىينا نەشيانا و كاربا ئەرى بۆ جەھى د ناش پەستىدا ئاماز پەيدا (Thaxoon,A,Y,1998,13).
- 2 مىن: ئانكى كارتىكت و كونترۆلكرە ل سەر پەفتارىن كەسى، بەل (ەۋڭارى): پەيا نىزىكىوونىيە د نافبىرە ھەۋشكىن ئاخختىد، ئانكى دىاربۇونا هەندەك سىما و ئەنجامىن ھەۋشكە د نافبەرە ئەواندا.
- 3 (براون و چيلمان) كەسىن ئىتكى بۇون، كو دانوستاندنا (V/T) ل دويف دوو پەھەندان كىن:
- 4 أ-پەھەندى هىزى: ئەف، هىزى ل سەر كەسەكى دى ب خۇقە دىگرىت و ئەف شيانا كونترۇلى يان كارىگەرىيى ل سەر پەفتارى كەسى ب خۇقە دىگرىت.
- 5 ب-پەھەندى ھەۋڭارى: ئەف، پەيا خزماتىنى د نافبەرە تەۋراندا، ھەۋەسا ھەبۇونا خالىن ھەكەۋ و ب كىمېفە جەختىكىن ل سەر ھەبۇونا هەندەك پەيەندىيەن ھەۋشكە د نافبەرە دوو تەۋراندا ب خۇقە دىگرىت (foley,1997,314).

- Levinson, Stephen C, pragmatics and social deixis in chiarello proceeding of the fifth annual meeting of the Berkeley linguistics, 1979.
- Levinson, Stephen C, pragmatics, Cambridge university press, 1983.
- Levinson ,Stephen C, Pragmatics and Social Deixis: Reclaiming the Notion of Conventional Implicature,2011.
- Lyons. J, An introduction to theoretical linguistics, Cambridge university prees, 1968. -Manning, Social deixis anthropological linguistics, 2001.
- Nahbakhsh,G, moving beyond T.v pronouns of power and Solidarity, university of Glasgow.
- Pratiwi, S, Person Dixis in English Translation of Summarized Sahih Al-Bukhari Hadith in the Book of Al-Salat, 2018.
- Stapleton.A, deixis in modern linguistics, Vol 9.
- Trask, R.L, A dictionary of Grammatical Terms in linguistics. London, 1998.
- Verchuerne.J, understanding pragmatics, university of Antwerp, 1999.
- Yule. G,The study of language, Campridg, Cambridge University Press,1996. -

التعين الاجتماعي في كلام منطقة بهدينان

حسب موديل(فيلمور)

الملخص:

التعين الاجتماعي يختص بالعلاقات الاجتماعية بين المشاركين في الحديث و مزاراتهم و علاقتهم بموضوع الحديث . يحاول هذا البحث دراسة كيفية استخدام التعين الاجتماعي في كلام منطقه بهدينان. هذا البحث يتناول: (التعين الاجتماعي في كلام منطقه بهدينان، حسب موديل (فيمور). الهدف الرئيسي منه هو معرفه التعين الاجتماعي و مجالاته و كيف يمكن دراسته من الناحيه تداوليا. يتكون هذا البحث من فصلين، الفصل الأول بعنوان:(التعين و التعين الاجتماعي) يتطرق هذا الفصل بشكل عام الى دراسه التعين الاجتماعي من ناحيه مفهومه و خصائصه و أنواعه و علاقاته. أما الفصل الثاني فهو تحت عنوان: (التعابير و مجالات التعين الاجتماعي)، هذا الفصل يهدف الى معرفه و تحديد التعابير و مجالات التعين الاجتماعي بشكل گفقا لنموذج (فيمور) و هذا النموذج يربك التعين الاجتماعي بمجالات تعابير التقدير و التشريفات و اللقبات و تعابير القرابه و الجماهير الشخصية.

كلمات المفاتيح: التعين الاجتماعي، تعابير التقدير و التشريفات، اللقب، تعابير القرابه، الجماهير الشخصية .

Social deixis in speech of Bahdinan area according to Fillmore Model

Abstract:

Social deixis concerns social relationships between participants, their status and relations to the topic of discourse. The present research aims at investigating the use of Social deixis in speech of Bahdinan area according to (Fillmore 1975: 39) Model. The research entitled “Social deixis in Speech of Bahdinan area “tries to explain the notion of Social deixis, its fields, and how to study it pragmatically. The research consists of two chapters. The first one is “Deixis and Social deixis” and it deals with the idea, characteristics, types and relationships of Social deixis. The second one is “Deixis and fields of Social deixis “and it deals with the Deictic items and fields of Social deixis according to Fillmore (1975) and this model connects the Social deixis with appreciation expressions, honorifics, nicknames, kinship terms, and personal pronouns.

Keywords: Social Deixis, Appreciation Expressions, Honorifics, Nicknames, Kinship Trms, and Personal Pronouns.